

Strategisch monitoringsrapport POP2

2007-2009

LEI

WAGENINGEN UR

Strategisch monitoringsrapport POP2 2007-2009

Katrin Oltmer
Youri Dijkxhoorn
Gabe Venema

Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling:
Europa investeert in zijn platteland

LEI rapport 2010-110
Maart 2011
Projectcode 2275000136
LEI, onderdeel van Wageningen UR, Den Haag

Het LEI kent de volgende onderzoeksvelden:

Sector & Ondernemerschap

Regionale Economie & Ruimtegebruik

Markt & Ketens

Internationaal Beleid

Natuurlijke Hulpbronnen

Consument & Gedrag

Strategisch monitoringsrapport POP2; 2007-2009

Oltmer, K., Y. Dijkxhoorn en G. Venema

LEI rapport 2010-110

ISBN/EAN: 978-90-8615-501-9

Prijs € 18,50 (inclusief 6% btw)

70 p., fig., tab., bijl.

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de Europese Commissie.

Foto omslag: Shutterstock

Bestellingen

070-3358330

publicatie.lei@wur.nl

© LEI, onderdeel van Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek, 2010
Overname van de inhoud is toegestaan, mits met duidelijke bronvermelding.

Het LEI is ISO 9001:2008 gecertificeerd.

Inhoud

	Woord vooraf	7
	Managementsamenvatting	8
	S.1 Inleiding	8
	S.2 Financiële voortgang	8
	S.3 Ontwikkelingen rond output en resultaat	9
	S.4 Context en strategie	10
	S.5 Effectiviteit	11
	S.6 Programmamanagement	11
	Management summary	12
	S.1 Introduction	12
	S.2 Financial progress	12
	S.3 Developments relating to output and result	13
	S.4 Context and strategy	14
	S.5 Effectiveness	15
	S.6 Programme management	15
1	Inleiding	16
	1.1 Aanleiding	16
	1.2 Doelstelling	16
	1.3 Aanpak	16
	1.4 Leeswijzer	17
2	Financiële regeling	18
	2.1 Voortgang per as	18
	2.2 Synthese	22
3	Voortgang indicatoren	24
	3.1 Gemeenschappelijke impactindicatoren	24
	3.2 Outputindicatoren	25
	3.3 Resultaatindicatoren	30
	3.4 Synthese	34

4	Strategie en doelen NPS	36
4.1	Nederlandse strategie	37
4.2	Algemene ontwikkelingen in Nederland sinds 2007	39
4.2.1	Macro-economische situatie	39
4.2.2	Situatie in de land- en tuinbouw	39
4.2.3	Beleid met betrekking tot landbouw	40
4.3	Ontwikkelingen per As	40
4.4	Synthese	44
5	Effectiviteit	45
5.1	Effectiviteit As 1	45
5.2	Effectiviteit As 2	46
5.3	Effectiviteit As 3	46
5.4	Effectiviteit As 4	46
5.5	Synthese	47
6	Programmamanagement	52
6.1	Verantwoordelijkheden Regiebureau POP	52
6.1.1	Secretariaat Comité van Toezicht	52
6.1.2	Communicatie, contacten en helpdeskfunctie	53
6.1.3	Activiteiten rond monitoring en evaluatie	54
6.2	Relatie POP2 met ander EU-beleid	55
6.3	Nationaal Plattelandsnetwerk	57
	Literatuur en websites	59
	Bijlagen	
1	Jaar op jaar voortgang ELFPO (x € 1 mln.)	61
2	Gemeenschappelijke impact indicatoren	62
3	Uitgangsindicatoren POP2	66
4	Overzicht maatregelen POP2 per as	70

Woord vooraf

Het Plattelandsontwikkelingsplan 2007-2013 van Nederland (POP2) is een belangrijk Europees instrument om de positieve eigenschappen van het landelijk gebied verder uit te bouwen. Talrijke projecten onder andere op het gebied van agrarische bedrijfsontwikkeling, natuur en milieu, recreatie en toerisme, en cultuur en monumenten zorgen ervoor dat het landelijk gebied zowel voor de landelijke bewoners zelf als voor bezoekers uit de stedelijke gebieden aan aantrekkelijkheid wint. POP2 wordt gefinancierd vanuit de Europese Unie met budgettaire aanvullingen vanuit het Rijk en de provincies.

De inzet van publieke middelen vereist monitoring en evaluatie. Monitoring en evaluatie geven informatie over de effectiviteit en efficiëntie van de ingezette middelen op basis waarvan het beleid bijgestuurd, aangescherpt en gewijzigd kan worden.

Naast ex-ante en ex-post evaluaties van POP2 vraagt de Europese Commissie in 2010 voor het eerst een Strategisch Monitoringsrapport POP2 over de jaren 2007-2009. Bij dit rapport ligt de focus op het monitoren van de ingezette middelen en de bereikte doelen. Na het eerste Strategisch Monitoringsrapport volgen een tweede en derde in 2012 en 2014. Het LEI heeft het eerste Strategisch Monitoringsrapport POP2 in opdracht van het Regiebureau POP uitgevoerd.

Dit rapport is tot stand gekomen onder begeleiding van Aart Vorstenburg en Ilse Oppedijk van het Regiebureau POP. Hans Zwetsloot en Paul Louwerse, eveneens van het Regiebureau POP, hebben constructieve bijdragen geleverd. De auteurs bedanken verder Jakob Jager voor de ondersteuning op het gebied van data en gegevens en Kees de Bont voor de inhoudelijke expertise.

Prof.dr.ir. R.B.M. Huirne
Algemeen Directeur LEI

Managementsamenvatting

S.1 Inleiding

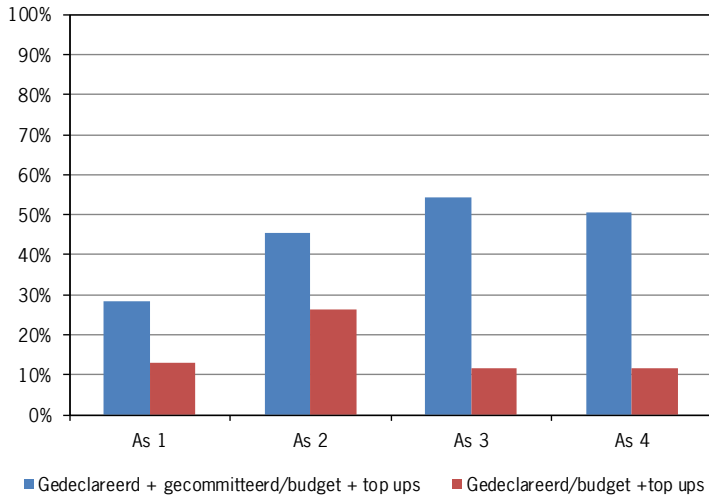
In het kader van de Plattelandsverordering (EG) 1698/2005 is dit het eerste strategisch monitoringsrapport over de voortgang van het Plattelandsontwikkelingsprogramma 2007-2013 van Nederland (POP2). Deze rapportage geeft een samenvattend overzicht van de resultaten van POP2 na drie jaar uitvoering. Belangrijke input zijn de jaarverslagen over de uitvoering van POP2 van de jaren 2007, 2008 en 2009 (Regiebureau POP), de resultaten van de Midterm-evaluatie (Ecorys, 2010) en recente literatuur over de ontwikkelingen met betrekking tot economie, landbouw, natuur en milieu.

Na de eerste drie jaar van de totale POP2-periode (in dit geval negen jaar, tot en met 2015) zou circa 30% van de gestelde streefwaarde moeten zijn bereikt. Bij een bandbreedte tussen de 30 en 50% is op basis van deze looptijd aannemelijk dat de voortgang op koers ligt. Voor de effectiviteit wordt in navolging van de Midterm-evaluatie (Ecorys, 2010) de volgende klasse-indeling gehanteerd:

- a. <30% van de streefwaarde bereikt: de output loopt achter;
- b. 30-50% van de streefwaarde bereikt: de output ligt op koers;
- c. >50% van de streefwaarde bereikt: de output loopt voor.

S.2 Financiële voortgang

De financiële voortgang van het totale POP2 ligt op koers. Eind 2009 is 45% van het totaal begrote overheidsbedrag (inclusief top up) gedeclareerd of ge-committeerd. Per As lopen de percentages uiteen van 28% (As 1) tot 54% voor As 3 (figuur 1). Wordt alleen gekeken naar de gedeclareerde gelden, dan ligt de financiële uitputting voor het totale POP2 duidelijk op een lager niveau (16%).

Figuur S.1**Gemiddelde financiële uitputting POP2 (a1), per as en totaal (2007-2009)**

a1) Gedeclareerde en gecommiteerde bedragen in de periode 2007-2009; begroot budget inclusief top ups over de periode 2007-2013.

S.3 Ontwikkelingen rond output en resultaat

De voortgang op de outputindicatoren onder As 1 blijft in doorsnee iets achter (Ecorys, 2010). Dit geldt vooral voor de gerealiseerde investeringsvolumes. De financiële resultaten op de bedrijven zijn hier debet aan. De voortgang onder As 2 loopt goed. Het aantal agromilieuverbintenissen, de maatregel waar het meeste budget naar toe gaat, is mede door een aantal doorlopende acties van voor 2007 bijna op het niveau van de streefwaarde. In totaal is er onder POP2 ruim 38.000 ha succesvol landbeheer gerealiseerd. Ook de voortgang rond niet-productieve investeringen en bebossing landbouwgrond zitten duidelijk boven schema. De output onder As 3 blijft achter. Voor de meeste maatregelen zijn er meer aanvragen goedgekeurd dan er zijn gerealiseerd. Er zitten relatief veel grotere projecten in de pijplijn. De voortgang van de plaatselijke groepen (PG) onder As 4 verloopt goed. Na de eerste drie jaar POP2 zijn er 31 PG's die ontwikkelingsstrategieën uitvoeren. In het begin van de programmaperiode is besloten dat het bij dit aantal blijft. De totale oppervlakte van de werkgebieden

van de 31 PG's, maar ook het inwonertal dat hiermee wordt bereikt wordt, liggen halverwege POP2 al boven de gestelde streefwaarden.

De voortgang in resultaat onder As 1 varieert en is veelal nog moeilijk te concretiseren. Het aantal bedrijven dat nieuwe producten of technieken heeft geïntroduceerd lijkt redelijk op koers te liggen. Hetzelfde geldt voor opleidingen en cursussen. De verhoging van de toegevoegde waarde op gesteunde bedrijven is nog niet vast te stellen. POP2 loopt nog niet lang en de toegevoegde waarde wordt door veel factoren bepaald, zoals de markt. Voor beter inzicht zijn bij de eindevaluatie aanvullende evaluatiemethoden nodig.

As 2 heeft zeker een belangrijke rol in het behoud of beperken van de achteruitgang van de biodiversiteit, zowel via de oppervlakte agrarisch natuurbeheer als via bebossing. Ook onder As 3 is een kwantitatieve beoordeling moeilijk te geven. Wel is uit onderzoek gebleken dat de omzet uit niet-agrarische activiteiten in de periode 2007-2009 met bijna 30% is gestegen en dat de impact ervan op het platteland is vergroot (Roest et al., 2010). Professionalisering speelt daarbij een rol. Dit heeft nauwelijks geleid tot extra werkgelegenheid. Het aantal toeristen in het landelijk gebied is wel stijgende, hierbij speelt het stimuleren van cultureel erfgoed zeker een rol. Waarschijnlijk is de toename van internetverbindingen voor een klein deel aan POP-geld toe te rekenen. Onder As 4 mag worden verwacht dat de uitvoering van de LEADER-projecten een beperkte toename van de toegevoegde waarde en werkgelegenheid met zich meebrengt.

S.4 Context en strategie

De context van POP2 is eind 2009 in hoofdlijnen niet veranderd ten opzichte van het jaar van opstelling. De keuzes die Nederland per as heeft gemaakt voor invulling van de EU-prioriteiten zijn nog alle relevant. De SWOT in de Nederlandse Plattelandsstrategie 2007-2013 heeft geen aanpassing nodig.

De economische recessie heeft duidelijke gevolgen gehad voor het landelijk gebied omdat elementen zoals investeren in duurzame landbouw, diversificatie van economische dragers en de ontwikkeling van toerisme en recreatie relatief sterk afhankelijk zijn van de conjunctuur. De conjunctuuromslag in afgelopen jaren heeft een directe impact gehad op de koopkracht en zorgt voor een zekere mate van onzekerheid in de markt. Hierdoor is het mogelijk dat de geformuleerde doelen niet of minder snel worden bereikt. De relevantie van de acties op het gebied van leefbaarheid worden minder door de recessie beïnvloed. Eventueel

kunnen bezuinigingen bij de overheid ertoe leiden dat ze een lagere prioritering krijgen (Ecorys, 2010).

S.5 Effectiviteit

De voorlopige doeltreffendheid van het POP2-programma is moeilijk vast te stellen. Dit komt onder meer omdat POP2 pas officieel goedgekeurd is in juli 2007. Het gecommiteerde bedrag ligt op schema, maar het huidige gedeclareerde bedrag ligt achter bij wat er verwacht kon worden. Dit betekent dat er nog relatief veel projecten in de pijplijn zitten. Deze projecten zijn tot eind 2009 ingediend maar nog niet uitgevoerd. Evenwel liggen meerdere maatregelen op schema en zijn er al een aantal streefwaarden gehaald. De hoogten van de streefwaarden zijn van invloed op de mate van effectiviteit.

S.6 Programmamanagement

Het Regiebureau POP (RB) is een belangrijke schakel bij de implementatie en uitvoering van POP 2. Naast ondersteuning van Rijk en provincies bij de uitvoering van POP2 heeft het Regiebureau taken als het secretariaat van het Comité van Toezicht, de communicatie met Brussel, het aansturen van monitoringstrajecten tijdens de uitvoering, helpdesk en programmabegeleiding. Door monitoringstrajecten kan het Regiebureau het programma indien nodig bijsturen en gesignaleerde knelpunten oplossen.

EU-beleid dat een relatie heeft met POP2 zijn de Gemeenschappelijk Markt-ordering groente en fruit, het fonds herstructurering suikerindustrie, de structuurfondsen, het Europees Visserij Fonds (EVF) en Life+. Om te voorkomen dat agrarische ondernemers meerdere keren beloond worden voor dezelfde activiteit, zijn maatregelen getroffen die POP2 duidelijk afgrenzen van ander beleid. Deze demarcatie verloopt over het algemeen goed.

Het Nederlandse Netwerk Platteland organiseert bijeenkomsten en praktijkkringen, stimuleert samenwerking, en informeert en publiceert over onderwerpen en activiteiten op het platteland. Het Netwerk ondersteunt de LEADER-groepen. De financiële uitputting van het Netwerk ligt na drie jaar tussen de verwachte 30-50 %. Het Netwerk functioneert goed als een netwerk, maar richt zich sterk op de groepen uit het Netwerk zelf, zoals de LEADER-groepen.

Management summary

Strategic monitoring report POP2; 2007-2009

S.1 Introduction

In the framework of the Rural Development Regulation (Council Regulation (EC) 1698/2005), this is the first strategic monitoring report about the progress of the Dutch Rural Development programme 2007-2013 (POP2). This report summarises the results of POP2 after three years. Important input was provided by the annual reports relating to the implementation of POP2 from the years 2007, 2008 and 2009 (Regiebureau POP), the results of the Midterm evaluation (Ecorys, 2010) and recent literature about the developments in the economy, agriculture, nature and the environment.

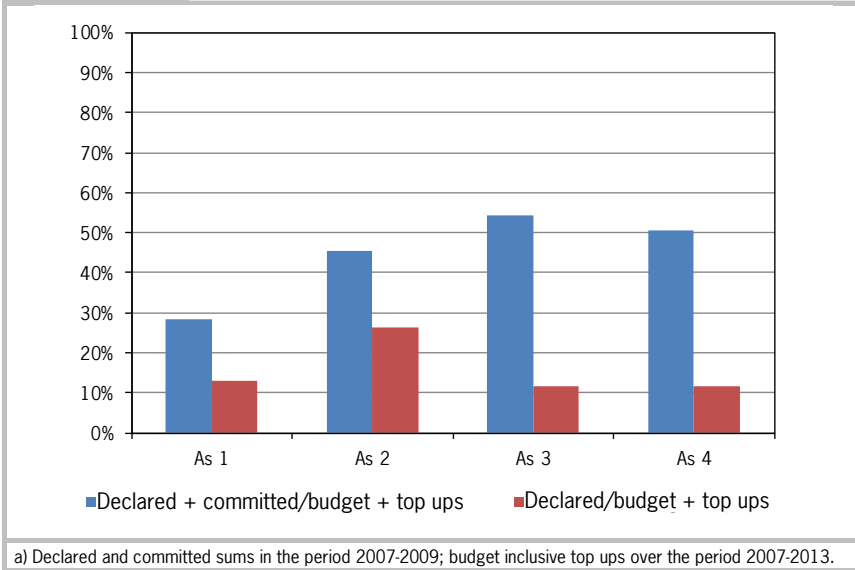
After the first three years of the total POP2 period (in this case nine years, up to and including 2015), around 30% of the stipulated target value should have been reached. With a margin between 30 and 50%, based on this period the progress is probably on course. For the effectiveness, in compliance with the Midterm evaluation (Ecorys, 2010) the following category allocation is used:

- a. <30% of the target value achieved: output lags behind;
- b. 30-50% of the target value achieved: output is on course;
- c. >50% of the target value achieved: output ahead.

S.2 Financial progress

In terms of its financial progress, the POP2 is on course. At the end of 2009, 45% of the total government budget (including top up) was declared or committed. Per axis, the percentages vary from 28 % (Axis 1) to 54% for Axis 3 (Figure 1). If we only consider declared sums, then the financial expenditure for the POP2 is clearly lower (16%).

Figure S.1 Average financial expenditure POP2 (a), per Axis and total (2007-2009)

S.3 Developments relating to output and result

Progress in the output indicators under Axis 1 lags slightly behind on average (Ecorys, 2010). This mainly applies to the achieved investment volumes. The financial results in the companies are to blame for this. Progress under Axis 2 is good. Partly due to a number of on-going actions from before 2007, the number of agri-environmental commitments, the measure on which the most budget is spent, is nearly at the level of the target value. In total, under POP2 over 38,000 ha of successful land management has been achieved. Also progress related to non-productive investments and forestation of agricultural land is clearly ahead of schedule. The output under Axis 3 lags behind. For most of the measures, more applications have been approved than implemented. There are some relatively bigger projects in the pipeline. There is good progress among the local groups (PG) under Axis 4. After the first three years of POP2, 31 PGs are implementing development strategies. At the start of the programme period, it was decided that this would be the final number. Halfway through POP2, the total working area of the 31 PGs, but also the population thus reached, is already above the stipulated target values.

The progress in results under Axis 1 varies and is rather difficult to concretise. The number of farms which have introduced new products or techniques is reasonably on course. The same applies to training and courses. It is not yet possible to establish the rise in the added value of the supported farms. POP2 has not been going long and the added value is determined by many factors, such as the market. For better insight, additional evaluation methods are required for the end evaluation.

Axis 2 certainly plays an important role in maintaining or restricting the decline of biodiversity, both through surface agricultural nature management and through forestation. Also under Axis 3, it is difficult to give a quantitative assessment. However, research has shown that the turnover from non-agricultural activities in the period 2007-2009 rose by nearly 30% and that its impact on the rural environment has increased (Roest et al., 2010). Professionalisation also plays a role in this. This has hardly generated any extra employment. The number of tourists in the rural area is rising, and promoting the cultural heritage certainly plays a role. The increase in the number of internet connections can probably be attributed to a small extent to POP funds. Under Axis 4, it can be expected that the implementation of the LEADER projects will generate a limited increase of the added value and employment.

S.4 Context and strategy

At the end of 2009, the context of POP2 has not changed in general terms compared with the year in which it was drawn up. The choices which the Netherlands has made per Axis for complying with EU priorities are all still relevant. The SWOT in the Netherlands Rural Strategy 2007-2013 needs no amendment.

The economic recession has had clear consequences for the rural environment because elements such as investment in sustainable agriculture, diversification of economic pillars and the development of tourism and recreation depend quite heavily on economic activity. The recent economic downturn has had a direct impact on purchasing power and creates a degree of uncertainty in the market. Consequently it is possible that the formulated goals will not be achieved, or achieved less fast. The relevance of the actions with regard to quality of life has been less affected by the recession. It is possible that government cutbacks mean they are given lower priority (Ecorys, 2010).

S.5 Effectiveness

It is difficult to determine the interim effectiveness of the POP2 programme. One of the reasons for this is because POP2 was only officially approved in July 2007. The committed sum is on schedule, but the current declared sum lags behind what could be expected. This means that there are a relatively large number of projects still in the pipeline. These projects were submitted up to the end of 2009 but have not yet been implemented. On the other hand, several measures are on course and a number of target values have already been achieved. The levels of the target values affect the degree of effectiveness.

S.6 Programme management

The Regiebureau POP (RB) is an important link in the implementation and execution of POP 2. Besides supporting Government and provinces in the implementation of POP2, the Regiebureau has tasks such as the secretariat of the Supervisory Committee, communication with Brussels, managing monitoring procedures during the implementation, helpdesk and programme support. Through monitoring procedures, the Regiebureau can adjust the programme if necessary and resolve problems brought to its attention.

EU policy related to POP2 includes the Common Market Organisation for fruit and vegetables, the sugar industry restructuring fund, the structure funds, the European Fisheries Fund (EVF) and Life+. In order to prevent farmers being rewarded several times for the same activity, measures have been taken which clearly demarcate POP2 from other policy. This demarcation generally works well.

The Netherlands Rural Network organises meetings and practice group sessions, promotes cooperation and informs and issues publications about subjects and activities in the rural environment. The Network supports the LEADER groups. The financial expenditure of the Network after three years will be between the expected 30-50%. The Network functions well as a network, but focuses strongly on the groups in the Network itself, such as the LEADER groups.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

De Plattelandsverordening (EG) 1698/2005 schrijft voor dat in 2010 alle lidstaten het eerste van drie strategische monitoringsrapporten over de voortgang van het Plattelandsontwikkelingsprogramma 2007-2013 (POP2) moeten opleveren. Het tweede en derde rapport volgen in 2012 en 2014. POP2 is de Nederlandse invulling van de financiële ondersteuningsmogelijkheden die in het Europese plattelandsbeleid worden geboden om het platteland sociaaleconomisch te versterken. POP2 is gericht op het verbeteren van de concurrentiekracht van de landbouw en de kwaliteit van het landelijke gebied. POP2 kent 4 assen:

- As 1: versterking van het concurrentievermogen van de land- en bosbouw;
- As 2: verbeteren van het milieu en het platteland;
- As 3: verbeteren van de leefkwaliteit en diversificatie;
- As 4: uitvoering van de LEADER-aanpak, die bij moet dragen aan de inhoudelijke doelstellingen van de Assen 1 tot en met 3.

1.2 Doelstelling

Doelstelling van het strategische monitoringsrapport is een samenvattend overzicht van de resultaten van POP2 na de eerste drie jaar. Hierbij wordt rekening gehouden met de resultaten van POP2 in verhouding tot de indicatoren uit de Nationale Plattelandsstrategie (NPS) en de resultaten van de activiteiten in het kader van de evaluatie tijdens de uitvoering.

1.3 Aanpak

De belangrijkste input voor het opstellen van het strategische monitoringsrapport zijn de jaarverslagen over de uitvoering van POP2 van de jaren 2007, 2008 en 2009 (Regiebureau POP). Andere belangrijke bronnen zijn de resultaten van de Midterm-evaluatie POP2 (Ecorys, concept, november 2010) en recente literatuur over de ontwikkelingen met betrekking tot economie, landbouw, natuur en milieu. Dit rapport bevat zowel een kwantitatieve als kwalitatieve analyse over

de periode 2007-2009. In dit onderzoek wordt gerefereerd aan de pre-'Health Check'-doelen.

De geleverde prestaties in de periode 2007-2009 zijn gemeten aan de hand van streefwaarden zoals opgesteld bij aanvang van het programma.

De volgende indicatoren zijn in de analyse betrokken:

- uitputting van financiële middelen, waarbij de bijdragen uit het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling (ELFPO) centraal staan. De bijdragen zijn exclusief de gelden vanuit de Health Check en inclusief modulatiegelden;
- outputindicatoren, beschreven op het niveau van de afzonderlijke maatregelen;
- resultaatindicatoren, indien mogelijk op maatregelniveau beschreven;
- baseline-indicatoren die de gemeenschappelijke impact van POP2 nastreven en inzicht geven in de mogelijke veranderingen in de context van POP2 (zie NPS, 2007).

1.4 Leeswijzer

Dit strategisch monitoringsrapport volgt de voorgestelde indeling van de *Guidance Note Strategic Monitoring Report*. Hoofdstuk 2 geeft een overzicht over de financiële voortgang van het programma over de periode 2007-2009. Hoofdstuk 3 gaat in op de voortgang van de indicatoren (output-, resultaat- en impactindicatoren). In hoofdstuk 4 wordt ingegaan op de context, de strategie en doelen rond POP2. Vervolgens wordt in hoofdstuk 5 zover als mogelijk de effectiviteit van de maatregelen beschreven. Tot slot komen in hoofdstuk 6 een aantal zaken rond het programmamanagement aan de orde.

2 Financiële regeling

De financiële voortgang geeft de uitputting van het totale POP2-budget na de eerste drie jaar (2007-2009) weer. De uitputting wordt als volgt gedefinieerd: de gedeclareerde en gecommiteerde bedragen als percentage van het begrote overheidsbudget inclusief top ups.

Voor de beoordeling van de financiële voortgang jaar wordt ervan uitgegaan dat de uitgaven na drie jaar tussen de 30 en 50% van het totale budget zouden moeten liggen.

2.1 Voortgang per as

As 1

In tabel 2.1 wordt de financiële voortgang van de maatregelen onder As 1 weer gegeven. In totaal is ruim 28% van het begrote budget uitgegeven en ligt daarmee op koers (inclusief gecommiteerd budget). De helft van de 6 maatregelen loopt achter op schema, maatregel 124 loopt sterk vooruit. Maatregel 125 (Infrastructuur voor de ontwikkeling en aanpassing van de land- en bosbouw), waar veel budget voor beschikbaar is, kent een uitputting van 16%. Dit heeft mede te maken met de strenge eisen die aan een beschikking worden gesteld in relatie tot dergelijke projecten binnen het ILG. Ook maatregelen 114 (gebruik adviesdiensten) en 132 (deelname aan voedselkwaliteitsregelingen) blijven achter. De maatregelen 121 (modernisering van landbouwbedrijven) en 124 (samenwerking bij innovatie) lopen voorop. In As 1 zijn een tweetal maatregelen niet geïmplementeerd.

In de Midterm-evaluatie wordt aangegeven dat committeringen een belangrijke bijdrage hebben geleverd aan het gunstige beeld rond de financiële voortgang van As 1 (Ecorys, 2010).

Tabel 2.1 As 1: Financiële voortgang POP2 (exclusief Health Check)

Maatregel	Budget 2007-2013			(Geplande) uitgaven 2007-2009 a)				
	overheids-budget totaal	waarvan elfpo	top ups	totaal overheids- budget * a)	gedeclareerd	voortgang gedeclareerd b)	gedeclareerd + gecommitteerd	voortgang gedeclareerd + gecommitteerd
111	29,40	14,70	11,30	40,70	7,61	18,7%	13,80	33,9%
114	9,00	4,50	4,40	13,40	1,04	7,7%	2,00	14,9%
121 c)	73,00	36,50	105,10	178,10	41,36	23,2%	67,20	37,7%
123	0,80	0,40	2,80	3,60	NI		NI	
124	9,80	4,90	11,80	21,60	3,63	16,8%	19,10	88,4%
125	160,00	80,00	55,50	215,50	7,57	3,5%	34,00	15,8%
132	9,00	4,50	0,40	9,40	1,84	19,6%	1,84	19,6%
133	1,50	0,80	0,40	1,90	NI		NI	
Tot As 1	290,20	146,30	191,70	484,20	63,05	13,0%	137,10	28,5%

NI = niet geïmplementeerd.
a) Inclusief de top ups; b) Gedeclareerd bedrag als percentage van het begrote overheidsbudget, inclusief top ups;
c) Maatregel 121 is in 2008 met 0,8 miljoen euro verhoogd. Nederland heeft een extra bedrag van 1,6 miljoen euro ter beschikking gekregen.

As 2

Ook As 2 ligt financieel goed op koers en geeft een voortgang van circa 46% inclusief het gecommitteerde budget. De belangrijke maatregel 214 (agromilieuverbintenissen) ligt met een uitputting van 67% voor op schema. Ook maatregel 221 heeft een goede voortgang van circa 63%. Maatregel 212 (Betalingen voor natuurlijke handicaps aan landbouwers) loopt ook op schema. De maatregel 216 (niet-productieve investeringen) komt nauwelijks van de grond en onderuitputting dreigt (tabel 2.2).

Maatregel	Budget 2007-2013		Uitgaven 2007-2009 a)					
	overheids-budget totaal	waarvan ELFPO	top ups	totaal budget	gedeclareerd	voortgang gedeclareerd	gedeclareerd + gecommiteerd	voortgang gedeclareerd + gecommiteerd
212	35,30	17,70	41,60	76,90	25,48	33,1%	27,18	35,3%
214 b)	218,80	109,40	195,00	413,80	151,95	36,7%	277,95	67,2%
216	17,90	9,00	181,00	198,90	4,08	2,1%	4,98	2,5%
221	19,00	9,50	1,40	20,40	4,51	22,1%	12,91	63,3%
Tot As 2	291,00	145,60	419,00	710,00	186,02	26,2%	323,02	45,5%

a) Inclusief top ups; b) Maatregel 214 is in 2008 met 0,8 miljoen euro verhoogd omdat Nederland een bedrag van 1,6 mln. euro ter beschikking heeft gekregen

As 3

Ook onder As 3 wordt de positieve financiële voortgang (54%) sterk beïnvloed door het gecommiteerde budget. Het grote aantal gecommiteerde projecten geeft aan dat de activiteiten op gang zijn gekomen. Het relatief hoge bedrag aan committeringen komt ook omdat er veel projecten uitgevoerd worden door provincies die met een meerjarenplan werken, waardoor stapsgewijs gedeclareerd wordt. In zijn totaliteit ligt de financiële uitputting van As 3 duidelijk voor op het tempo dat bij een gelijkmatige verdeling over jaren mag worden verwacht. Rond de maatregelen 313 (Bevordering toeristische activiteiten) en 323 (Instandhouding en opwaardering van het landelijk erfgoed) is in de eerste drie jaar al veel geld vastgelegd. Daarnaast zijn het ook nog eens de maatregelen met de hoogste begrote budgetten (tabel 2.3). De maatregelen 312 en 341 zijn nog weinig in beeld.

Tabel 2.3 As 3: Financiële voortgang POP2 (exclusief Health Check)

Maatregel	Budget 2007-2013			Uitgaven 2007-2009 a)				
	overheids-budget totaal	waarvan ELFPO	top ups	totaal budget	gedeclareerd	voortgang gedeclareerd	gedeclareerd + gecommiteerd	voortgang gedeclareerd + gecommiteerd
311	28,40	14,20	2,80	31,20	4,46	14,3%	8,50	27,2%
312	24,80	12,40	2,90	27,70	0,16	0,6%	0,80	2,9%
313	94,80	47,40	0,90	95,70	13,05	13,6%	67,80	70,8%
321	42,50	21,30		42,50	5,08	12,0%	23,00	54,1%
322	35,60	17,80		35,60	3,04	8,6%	16,00	44,9%
323	56,80	28,40	2,30	59,10	8,97	15,2%	45,40	76,8%
341	7,20	3,60		7,20	0,03	0,4%	0,50	6,9%
Tot As 3	290,10	145,10	8,90	299,00	34,80	11,6%	164,10	54,2%

a) Inclusief top ups.

As 4

Ruim de helft van de beschikbare middelen is tot en met 2009 aangewend. Dit komt vooral door maatregel 413 (leefkwaliteit op het platteland en diversificatie van de plattelandseconomie) en 431 (beheer van de plaatselijke groep, verwerking van vakkundigheid en dynamisering van het gebied). Voor de overige maatregelen dreigt onderuitputting (tabel 2.4).

Tabel 2.4 As 4: Financiële voortgang POP2 (exclusief Health Check)

Maatregel	Budget 2007- 2013			Uitgaven 2007-2009 a)				
	overheids budget totaal	waarvan ELFPO	top ups	totaal budget	gedeclareerd	voortgang gedeclareerd	gedeclareerd + gecommiteerd	voortgang gedeclareerd + gecommiteerd
411, 412, 413	67,60	33,80		67,60	9,91	14,7%	39,30	58,1%
421	19,60	9,80		19,60	0,14	0,7%	0,70	3,6%
431	9,50	4,80		9,50	1,29	13,6%	10,40	109,5%
Tot As 4	96,70	48,40		96,70	11,34	11,7%	50,40	52,1%

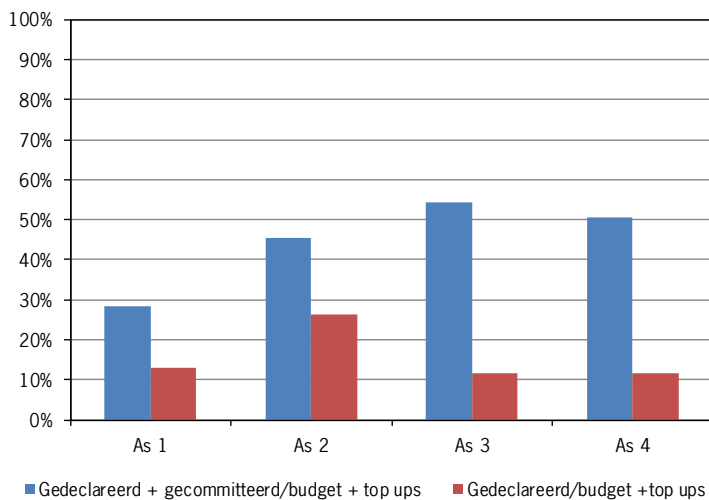
a) Inclusief top ups.

2.2 Synthese

Figuur 2.1 geeft per As een overzicht van de uitputting van het totale gedeclareerde en gecommiteerde bedrag ten opzichte van het totale budget (inclusief top ups). Dit is eveneens gedaan voor alleen de werkelijk gedeclareerde bedragen. Het verschil in financiële uitputting tussen beide weergaven is voor een groot deel te verklaren doordat POP2 pas in de tweede helft van 2007 op gang is gekomen (in juli 2007). Hierdoor zijn er al veel committeringen, maar de werkelijke uitputting (het gedeclareerde bedrag) is vooralsnog beperkt.

De gemiddelde financiële uitputting van POP2 inclusief de committeringen bedraagt 45% (inclusief top ups). Dit geeft aan dat het programma goed op koers ligt. Vooral As 3 en As 4 laten een hoge voortgang zien. De voortgang van de vier assen op basis van declaraties (dus exclusief de committering) is gemiddeld 16%.

Figuur 2.1 Gemiddelde financiële uitputting POP2 (a1), per as en totaal (2007-2009)

a1) Gedeclareerde en gecommiteerde bedragen in de periode 2007-2009; begroot budget inclusief top ups over de periode 2007-2013.

3 Voortgang indicatoren

De voortgang van POP2 wordt niet alleen in financiële termen gemeten, maar ook in termen van resultaten en effecten. Hiervoor zijn verschillende indicatoren opgesteld. Op programmaniveau zijn er gemeenschappelijke impactindicatoren ten aanzien van POP2-doelen (paragraaf 3.1), op maatregelniveau zijn er output- en resultaatindicatoren (paragraaf 3.2). Voor de indicatoren zijn doelen gesteld met bijbehorende streefwaarden voor de situatie eind 2013. Op basis van de situatie eind 2009 wordt een indicatie gegeven van de gerealiseerde voortgang.

3.1 Gemeenschappelijke impactindicatoren

De *gemeenschappelijk impactindicatoren* geven een indicatie van de nationale impact van POP2. De doelstelling en de voortgang van de impactindicatoren staan weergegeven in bijlage 2, tabel B2.1. De belangrijkste conclusie is dat de economische ontwikkeling in de primaire landbouwsector achterblijft bij de groei die de voedingsmiddelenindustrie en de secundaire en tertiaire sector doormaken. Het aantal banen is per saldo in de primaire sector afgenomen. Ook in de voedingsmiddelenindustrie kende de werkgelegenheid een terugval, dit in tegenstelling tot secundaire en tertiaire sector. De arbeidsproductiviteit in de primaire sector is na jaren van groei voor het eerst in 2009 afgenomen. In de andere sectoren is juist sprake van een verdere toename.

De productie van hernieuwbare energie is aanzienlijk toegenomen. De populatie boerenlandvogels en broedvogels is tussen 2000 en 2006 gedaald en lijkt sindsdien te stabiliseren.

In de Midterm-evaluatie POP2 (Ecorys, 2010) wordt ingegaan op het nut van de gemeenschappelijke impactindicatoren. Deze indicatoren meten alleen de ontwikkelingen op landelijk niveau terwijl POP2 zich juist afspeelt op regionaal niveau. De lokale effecten worden met deze set indicatoren slechts beperkt gemeten. Bovendien is het budget van POP2 in vergelijking met de totale financiële stromen op het platteland met 10% relatief gering. Ook is na een periode van 3 jaar de daadwerkelijke impact van POP2 niet of moeilijk meetbaar. Er wordt in de Midterm-evaluatie POP2 dan ook geconcludeerd dat er nog geen oordeel kan worden gevormd over de impact van POP2.

De ontwikkeling van de omgeving en de effecten hiervan op de Nederlandse Plattelandsstrategie worden uitvoeriger besproken in de contextanalyse (hoofdstuk 4).

3.2 Outputindicatoren

In deze paragraaf wordt de output per as besproken. Belangrijke ontwikkelingen zullen voor enkele maatregelen in de tekst wordt beschreven. De voortgang van de outputindicatoren wordt volgens dezelfde methode beoordeeld als bij de financiële voortgang (Ecorys, 2010): na de eerste drie jaar POP2 wordt verwacht dat de streefwaarden van de outputindicatoren tussen de 30% en 50% gerealiseerd zijn. Indien van toepassing, bevat de output ook de doorlopende acties uit POP1. De output is gebaseerd op Jaarrapportages van de uitvoering van POP2 (Regiebureau POP, meerdere jaargangen).

As 1

De gerealiseerde output van de maatregelen onder As 1 loopt uit elkaar. Bij maatregel 121 (ondersteuning jonge ondernemers) valt op dat de outputindicator 'aantal gesteunde landbouwbedrijven' met 85% verder gevorderd is dan de outputindicator 'totaal investeringsvolume' met slechts 20%. Een reden hiervoor is dat voor de indicator 'aantal gesteunde bedrijven' een aantal acties uit POP1 doorlopen.

De voortgang van samenwerkingsinitiatieven op het gebied van innovatie (maatregel 124) ligt met circa 32% van de streefwaarde op schema. De voortgang van maatregel 132, deelname aan voedselkwaliteitsregelingen, telt in 2009 104%. Dit hoge percentage is vooral gerealiseerd door een groot aantal doorlopende verplichtingen uit POP1. De gerealiseerde output voor maatregel 111 en dan vooral de indicator 'aantal deelnemers aan opleidingen' is niet correct. De juiste output komt beschikbaar in de Mid-term-evaluatie POP2.

Tabel 3.1 **As 1: Outputindicatoren POP2**

Maatregel		Gerealiseerd				Streef- waarde	Voort- gang
		2007	2008	2009	2007-2009		
111	Aantal deelnemers aan een opleiding	0	1.880	50.632	52.512	12.500	420%
	Aantal ontvangen opleidingsdagen	0	3.237	4.108	7.345	36.700	20%
114	Aantal begunstigden	0	712	163	875	14.175	6%
121 *	Aantal gesteunde landbouwbedrijven	620	295	746	1.661	1.950	85%
	Totaal investeringsvolume (x € 1.000)	3.180	30.530	66.131	99.841	512.000	20%
124	Aantal gesteunde samenwerkingsinitiatieven	0	2	36	38	120	32%
125	Aantal gesteunde concrete acties	0	10	29	39	400	10%
	Totaal investeringsvolume (x € 1.000)	0	359	7.208	7.568	253.000	3%
132	Aantal gesteunde landbouwbedrijven	1.342	141	80	1.563	1.500	104%

As 2

De voortgang van As 2 op de outputindicatoren loopt goed. Het aantal gesteunde bedrijven onder maatregel 212 is hoog. Dit wordt grotendeels verklaard door veel doorlopende verplichtingen vanuit POP1. De voortgang op het gebied van de ondersteuning van agromilieuverbintenissen (maatregel 214) is mede door een aantal doorlopende acties van voor 2007 al bijna op het niveau van de streefwaarde. In totaal is er onder POP2 38.174 ha succesvol landbeheer gerealiseerd. De voortgang van maatregel 216, het doen van niet-productieve investeringen (zoals verdrogingsbestrijdingsplannen, hydrologische maatregelen of bedrijfsverplaatsingen) bereikt 75% van de streefwaarde. De eenmalige aanlegbijdrage in het kader van maatregel 221 (eerste bebossing landbouwgrond) voldoet middels een groot aantal acties uit de eerdere programmaperiode al voor een groot deel aan de streefwaarden, zowel wat betreft begunstigden als opervlakte beboste grond.

Maatregel		Gerealiseerd				Streef- waarde	Voort- gang
		2007	2008	2009	2007-2009		
212	Aantal gesteunde bedrijven	6.506	2.723	1.283	10.512	6.780	155%
	Gesteunde OCG (ha)	0	35.763	580	36.343	117.000	31%
						0	
214	Aantal gesteunde *	19.984	2.732	1.589	24.305	25.000	97%
	bedrijven						
	Totale gesteunde oppervlakte (ha)	8	32.834	5.332	38.174	96.000	40%
	Aantal contracten	2	2.693	2.131	4.826	25.000	19%
	Totale gesteunde fysieke oppervlakte (ha)	8	37.783	383	38.174	96.000	40%
216	Aantal gesteunde bedrijven	21	93	156	270	360	75%
	totaal investeringsvolume (x € 1.000)	755	694	1.249	2.698	36.000	7%
221	Aantal begunstigden	186	0	2	188	250	75%
	Aantal hectaren beboste grond (ha)	2.361	0	5	2.366	2.500	95%

As 3

Slechts twee van de zeven maatregelen onder As 3 geven een redelijk positief beeld van de voortgang van de output. Dit zijn maatregel 313 (toeristische activiteiten) en 323 (landelijk erfgoed). Het aantal gesteunde acties loopt bij beide voor op schema, de outputindicator 'totaal investeringsvolume' blijft voor beide ver achter. De al afgeronde projecten zijn vaak kleinere projecten, die snel en met geringe kosten zijn gerealiseerd. In 50% van de gevallen ging het om kleinschalige infrastructuur (Ecorys, 2010).

Tabel 3.3 **As 3: Outputindicatoren POP2**

Maatregel		Gerealiseerd				Streef- waarde	Voort- gang
		2007	2008	2009	2007-2009		
311	Aantal begunstigden	0	12	86	98	509	19%
	Totaal investerings- volume (x € 1.000)	0	1.455	13.939	15.394	103.610	15%
312	Aantal gesteunde micro- ondernemingen	0	1	6	7	496	1%
313	Aantal gesteunde nieuwe activiteiten op toeristisch gebied	0	21	73	94	192	49%
	Totaal investerings- volume (x € 1.000)	0	1.273	10.963	12.236	192.000	6%
321	Aantal gesteunde acties	0	2	19	21	85	25%
	Totaal investerings- volume	0	145	6.984	7.129	44.500	16%
322	Aantal dorpen waar acties zijn uitgevoerd	1	1	7	9	71	13%
	Totaal investerings- volume (x € 1.000)	44	913	1.794	2.751	38.000	7%
323	Aantal gesteunde acties	0	7	121	128	234	55%
	Totaal investerings- volume (x € 1.000)	0	1.586	6.650	8.236	117.100	7%
341	Aantal gesteunde acties	0	0	0	0	358	0%

Voor alle maatregelen geldt dat de fysieke output (aantallen gesteund) een hogere realisatiegraad heeft dan het totale investeringsvolume. Voor de meeste maatregelen zijn er meer aanvragen goedgekeurd dan er aan output is gerealiseerd. Er zitten relatief veel (grotere) projecten in de pijplijn.¹ Onder maatregel 341 zijn nog geen acties uitgevoerd. Buiten As 4 om blijkt er geen behoefte aan het ontwikkelen van plaatselijke ontwikkelingsstrategieën.

¹ Projecten in de pijplijn zijn op 31-12-09 ingediend maar nog niet beschikbaar.

As 4

As 4 - LEADER - moet bijdragen aan de inhoudelijke doelstellingen van de Assen 1, 2 en vooral As 3. Verdere doelstellingen zijn het verbeteren van bestuurlijk draagvlak, bestuurlijke vernieuwing en het mobiliseren van het endogene ontwikkelingspotentieel in het gebied.

Plaatselijke Groepen

De voortgang van de plaatselijke groepen (PG), van de totale oppervlakte van de werkgebieden van de PG's en van het totaal inwonertal van de werkgebieden is goed. Na de eerste drie jaar POP2 zijn er 31 PG's die ontwikkelingsstrategieën uitvoeren. 26 groepen maakten een doorstart vanuit het POP1, 5 groepen zijn er tot 2007 bijgekomen (tabel 3.4) Aan het begin van de programmaperiode was besloten dat er tot 2013 geen nieuwe LEADER-groepen meer bij komen. De 31 LEADER-gebieden omvatten een oppervlakte van 19.900 km², 2.650 km² meer dan wordt nagestreefd. In dit gebied woonden eind 2009 bijna 3,5 miljoen Nederlanders, bijna het dubbele van de streefwaarde. Het gebied van de vijf nieuwe Plaatselijke Groepen bereikt in potentie ruim 500.000 inwoners. In de eerste drie jaar van POP2 richten zich acht projecten op transnationale en interregionale samenwerking (maatregel 421). Hierbij waren zes lokale groepen betrokken. Het betreft vooral projecten met As 3-doelstellingen. Groepen moeten eerst goed worden opgezet voordat er daadwerkelijk een bijdrage kan worden geleverd aan andere assen (Ecorys, 2010).

In de periode 2007-2009 ondersteunen 15 acties de PG's door middel van training, promotie en gebiedsstudies. De acties bereikten de helft van de groepen. Tot 2013 worden 900 acties nagestreefd.

Maatregel		Gerealiseerd				Streef- waarde	Voort- gang
		2007	2008	2009	2007-2009		
41, 411, 412, 413	Aantal plaatselijke groepen	31	0	0	31	35	89%
	Totale oppervlakte van de werkgebieden van de plaatselijke groepen (km ²)	19.900	0	0	19.900	17.250	115%
	Totaal inwonertal van de werkgebieden van PG's	3.495.142	0	0	3.495.142	1.800.000	194%
	Aantal door de PG's gefinancierde projecten	0	19	124	143	900	16%
	Aantal begunstigden	0	19	122	141	675	21%
421	Aantal gesteunde samenwerkingsprojecten	0	1	1	2	35	6%
	Aantal samenwerkende plaatselijke groepen	0	4	2	6	35	17%
431	Aantal gesteunde acties	0	0	15	15	900	2%

3.3 Resultaatindicatoren

Deze indicatoren meten zowel directe als indirecte effecten van de maatregelen. Zij geven informatie over onder andere het gedrag, de capaciteit en de prestaties van de begunstigden. De beoordeling is gebaseerd op de Midterm-evaluatie (Ecorys, 2010) waarbij dezelfde systematiek is toegepast als bij de outputindicatoren. Omdat metingen van resultaten van maatregelen niet beschikbaar zijn of moeilijk vast te stellen, is door de Midterm-evaluator ook gebruik gemaakt van een enquête en veel aanvullende interviews. De Midterm-evaluatie dient, in combinatie met de opgestelde jaarverslagen van uitvoering POP2 en aanvullende literatuur, als input voor de analyse in deze paragraaf.

As 1

Op As 1 zijn de resultaatindicatoren R1 tot en met 4 van toepassing. In tabel 3.5 staat aangegeven welke maatregelen aan welke indicator een bijdrage leveren.

Het volgen van cursussen en opleidingen verhoogt het kennisniveau van agrarische ondernemers. Verwacht wordt dat de meeste deelnemers aan opleidingen en cursussen deze ook succesvol zullen beëindigen (Regiebureau POP, 2010) en dat indicator R1 daarmee op koers ligt.

Een van de belangrijkste resultaatindicatoren is het verhogen van de toegevoegde waarde bij gesteunde bedrijven (R2). Veel maatregelen onder As 1 kunnen van invloed zijn op deze indicator (tabel 3.5). Midterm-evaluator (Ecorys, 2010) geeft aan dat trainingen en opleidingen een positieve impact hebben gehad op de toegevoegde waarde. Ook wordt opgemerkt dat in het algemeen de ontwikkeling van de toegevoegde waarde op gesteunde bedrijven moeilijk meetbaar is. Voor beter inzicht zullen aanvullende evaluatiemethoden (onder andere controlegroepen met niet-begunstigden) moeten worden ontwikkeld en ingezet. Overigens geldt dat de doelstelling van een stijging van de toegevoegde waarde bij sommige maatregelen mogelijk te ambitieus is. De ontwikkeling van de toegevoegde waarde is bij bedrijven immers van veel meer factoren afhankelijk dan alleen de ondersteuning vanuit het POP2.

De resultaatindicator R3 'Aantal ondernemingen dat nieuwe producten en/of nieuwe technieken heeft geïntroduceerd' wordt beïnvloed door de maatregelen 121 (Modernisering landbouwbedrijven) en 124 (Samenwerking bij innovatie). In totaal zijn er 737 bedrijven die nieuwe producten of nieuwe technieken hebben geïntroduceerd. Onder maatregel 121 hebben 482 ondernemingen geïnvesteerd in nieuwe technieken en 88 bedrijven in de introductie van nieuwe producten. Met een streefwaarde van 1.600 voor deze maatregel betekent dit dat ruim een derde is gehaald. Daarnaast hebben onder maatregel 124 165 bedrijven in nieuwe technieken en 2 in nieuwe producten geïnvesteerd (Regiebureau POP, 2010).

Aan resultaatindicator R4 'Waarde van de landbouwproductie waarvoor een erkend kwaliteitskeurmerk wordt gevoerd' is maatregel 132 (Deelname aan voedselkwaliteitsregeling) gekoppeld. Maatregel 132 betreft in de praktijk voornamelijk omschakeling naar biologische producten (Regiebureau POP, 2010). De maatregel heeft een waardeverhogend effect omdat biologische producten tegen een hogere prijs afgezet kunnen worden. Resultateffecten hiervan zijn voornamelijk niet te beoordelen.

Tabel 3.5		As 1: Concurrentievermogen
RI	Beschrijving	Relevante maatregelen
Resultaat indicator 1	Aantal deelnemers aan cursussen	111
Resultaat indicator 2	Verhogen Bruto Toegevoegde Waarde bij gesteunde bedrijven	112- 114-121-124-125
Resultaat indicator 3	Introductie van nieuwe producten	121-124
Resultaat indicator 4	Productie onder kwaliteitsstandaarden	132
Resultaat indicator 5	Nieuwe markten	

As 2

Alle maatregelen onder As 2 moeten een bijdrage leveren aan het stoppen van de achteruitgang van de biodiversiteit gekoppeld aan de landbouw, aan het behoud en versterking van waardevolle cultuurlandschappen, het verbeteren van milieu- en watercondities ten behoeve van natuurdoelen, en ten slotte aan de realisatie van de klimaatdoelstellingen. De resultaatindicatoren komen voor een deel overeen met de outputindicatoren, gericht op gerealiseerde hectares met contracten. De belangrijkste maatregelen voor het behouden of stoppen van de achteruitgang in biodiversiteit zijn de agromilieubetalingen (214) en de betalingen voor natuurlijke handicaps aan landbouwers (212). Alle maatregelen onder As 2 zijn gekoppeld aan resultaatindicator 6 (tabel 3.6). Deze indicator omvat twee streefwaarden: 96.000 ha biodiversiteit en 1.880 ha bebossing ter ondersteuning van klimaatverbetering. In de Midterm-evaluatie (Ecorys, 2010) wordt geconcludeerd dat de maatregelen onder As 2 een positief beeld laten zien ten aanzien van de bijdrage aan behoud van biodiversiteit en landschap en dat bij continuering van de maatregel de streefwaarden binnen de termijn (eind 2013) kunnen worden gehaald. Wel moet de uitvoering van de maatregel op een aantal punten worden verbeterd.

Tabel 3.6		As 2: verbeteren van het milieu en het platteland
RI	Beschrijving	Relevante maatregelen
Resultaat indicator 6	Succesvol landbeheer	211-214-216-221

Voor water- en bodemkwaliteit en verdrogingsbestrijding zijn geen concrete doelen geformuleerd. Er is weinig gestuurd op deze aspecten en er kan geen beoordeling van het resultaat plaatsvinden (Ecorys, 2010).

As 3

De As 3-maatregelen moeten bijdragen aan de versterking van de economische ontwikkeling van het platteland, die wordt gemeten door de resultaatindicatoren genoemd in tabel 3.7.

Een kwantitatieve invulling voor de meeste indicatoren (zoals 7 en 8) is moeilijk te geven. Wel kan er een aantal algemene conclusies betreffende het resultaat worden getrokken.

- Diversificatie naar niet-agrarische activiteiten, waaronder toerisme (indicator 9), kan het toekomstperspectief van bedrijven verbeteren door het creëren van werkgelegenheid voor gezinsleden op het agrarisch bedrijf. Ook maken deze bedrijven vaak gebruik van hulpkrachten en vakantiewerkers. Slechts in een beperkt aantal gevallen betreft het fulltime banen voor mensen van buiten het bedrijf. Volgens het CBS stijgt het aantal toeristen in het landelijk gebied de laatste jaren licht. Door POP2 gefinancierde projecten zullen in sommige gebieden ook een bijdrage hebben geleverd aan het aantrekkelijker maken van het landelijk gebied. Deze tendens blijkt ook uit de Mid-term-evaluatie POP2 (Ecorys, 2010; paragraaf 6.4.2). Vooral cultureel erfgoed is vaak een trekpleister voor toeristen. De instandhouding daarvan ondersteunt dan ook de aantrekkelijkheid voor toeristen.
- Afhankelijk van de aard van het gesteunde project profiteren dorpsbewoners direct of indirect van de actie, indirect doordat toeristen naar een gebied komen, die ook geld daar besteden.
- Het aandeel huishoudens met internetaansluiting in het landelijk gebied is tussen 2005 en 2009 gestegen van 49 naar 72%. Dit zal grotendeels een autonome ontwikkeling zijn, en nauwelijks het resultaat van POP-gelden.

RI	Beschrijving	Relevante maatregelen
Resultaat indicator 7	Toename bruto toegevoegde waarde van niet-agrarische activiteiten	311-312-313
Resultaat indicator 8	Gecreëerde banen	311-312-313
Resultaat indicator 9	Toeristen	313
Resultaat indicator 10	Bevolking die profiteert in rurale gebieden	321-322-323
Resultaat indicator 11	Toename van internet aansluitingen	321
Resultaat indicator 12	Succesvol afronden van training	341

As 4

De resultaatindicatoren, gericht op het creëren van banen en het volgen van opleidingen ter verwerving van vakkundigheid en dynamisering met het oog op de opstelling en uitvoering van een plaatselijke ontwikkelingsstrategie, laten tot op heden nog geen duidelijk resultaat zien. Er mag worden verwacht dat met de uitvoering van de 134 projecten lokaal een beperkte toename van de toegevoegde waarde en werkgelegenheid wordt gecreëerd waarvan de impact op de lokale economie moeilijk is vast te stellen.

Tabel 3.8		As 4: uitvoeren van de LEADER-aanpak
RI	Beschrijving	Relevante maatregelen
Resultaat indicator 8	Gecreëerde banen	411-412-413-421
Resultaat indicator 12	Succesvol afronden van training	411-412-413-431

3.4 Synthese

De stand van zaken rond de gerealiseerde output in relatie tot de vooraf gestelde streefwaarden laat een wisselend beeld zien. De output onder As 1 blijft in doorsnee iets achter bij wat aan het eind van 2009 mag worden verwacht (Ecorys, 2010). Met name komt dit doordat de investeringsvolumes, een output-indicator bij een aantal maatregelen, achterblijven. Dit wordt vooral veroorzaakt door terughoudend investeringsgedrag van ondernemers als gevolg van mindere bedrijfsresultaten. De voortgang onder As 2 loopt goed. Zo ligt het aantal agromilieueverbintenissen, de maatregel waar het meeste budget naar toe gaat, al bijna op het niveau van de streefwaarde. De output gerealiseerd met budget onder As 3 blijft achter. De fysieke output (aantallen projecten/acties gesteund) heeft een hogere realisatiegraad dan de streefwaarden die rond investeringsvolumes zijn gesteld. Er zijn relatief veel goedgekeurde grotere projecten die doorlopen. Binnen As 4 verloopt de voortgang van de plaatselijke groepen (PG) goed, met een groot bereik qua oppervlakte en aantallen inwoners.

De voortgang in bereikt resultaat is veelal nog moeilijk meetbaar en daarmee lastig te concretiseren. Dit is overigens sterk afhankelijk van het type indicator, maar ook van de relatief nog maar korte tijd dat het geld is uitgezet. Daarnaast worden veel indicatoren sterk beïnvloed door andere factoren dan

POP-gelden, zoals bij de ontwikkeling van de toegevoegde waarde. Voor beter inzicht zijn bij de eindbeoordeling aanvullende evaluatiemethoden nodig. Daarnaast is de beoordeling sterk afhankelijk van de vastgestelde streefwaarde. Aandacht voor de ontwikkeling en de meetbaarheid van de streefwaarden is belangrijk. Geconcludeerd kan worden dat er per As nog geen goed onderbouwde overall beoordeling te geven is.

4 Strategie en doelen NPS

De strategieën en programma's voor plattelandontwikkeling zijn opgebouwd rond de drie assen zoals opgenomen in Verordening (EG) nr. 1698/2005 van de Raad, artikel 4:

1. Versterking van de concurrentiekracht van land- en bosbouw door ondersteuning van herstructurering, ontwikkeling en innovatie;
2. Verbetering van het milieu en het platteland door ondersteuning van landbeheer;
3. Verhoging van de levenskwaliteit op het platteland en het bevorderen van diversificatie van de economische bedrijvigheid.

Deze hoofddoelen worden geoperationaliseerd in de Assen 1, 2 en 3 van de plattelandontwikkelingsplannen in de verschillende lidstaten. Naast deze drie hoofddoelen is er nog een ander hoofddoel vanuit de EU en dat is de ontwikkeling van plaatselijk capaciteit, dit doel wordt geoperationaliseerd in de LEADER-as, As 4.

Paragraaf 4.1 beschrijft kort de Nederlandse strategie om de EU-doelen te bereiken zoals deze is uitgelegd in de Nationale Plattelandsstrategie (NPS) (NPS, 2007). Vervolgens wordt gekeken in hoeverre de doelen konden worden bereikt. Zoals ook wordt opgemerkt in de NPS is het realiseren van de gestelde doelen van veel meer factoren afhankelijk dan alleen van de financiële steun vanuit POP. Het budget dat vanuit Europa voor cofinanciering beschikbaar is bedraagt hooguit 7% van het totale budget dat in Nederland voor het platteland beschikbaar is. De voortgang van POP wat betreft het bereiken van de doelen moet dan ook worden gezien in het kader van andere economische en maatschappelijke ontwikkelingen. Paragraaf 4.2 worden een aantal algemene ontwikkelingen sinds het begin van POP2 beschreven. Dit onderdeel geeft inzicht in hoeverre de algemene context rond POP2 stabiel of veranderd is. De belangrijkste gebeurtenis in de laatste jaren is de veranderde economische situatie in Nederland en de wereld als gevolg van de kredietcrisis die zich vroeg in het najaar van 2008 manifesteerde. Paragraaf 4.3 gaat in op de context per as en wat dit betekent voor het bereik van de doelen per as.

4.1 Nederlandse strategie

Het Nederlandse platteland staat voor veel uitdagingen. Het programma voor POP2 omschrijft de uitdagingen als volgt:

'Centraal in het Nederlandse POP staat een integrale (agrarische) transformatieopgave. Innovatie- en structuurversterkende maatregelen zullen daarbij zoveel mogelijk hand in hand gaan met de belangrijke opgaven om de milieudruk vanuit de land- en tuinbouw verder te verminderen en onder andere te voldoen aan de verplichtingen uit de Kaderrichtlijn Water. Het spreekt vanzelf dat alleen duurzame ontwikkeling toekomstbestendig is.

Nederland streeft naar een goed evenwicht tussen de kwaliteit van natuur en landschap enerzijds en het gebruik daarvan voor wonen, recreatie, gezondheid en persoonlijk welbevinden anderzijds.' (bron: Regiebureau POP, 2007).

Om de eerdergenoemde vier EU-doelen te bereiken heeft Nederland voor EU-doel 1, 2 en 3 telkens vier subdoelen gedefinieerd (NPS, 2007).

Voor EU-doel 1 (as 1) - versterking concurrentiekracht - zijn dat:

- verbetering structuur en fysieke uitrusting bedrijven;
- beter voldoen aan maatschappelijk randvoorwaarden;
- bevordering innovatie;
- verhoging kwaliteit.

Voor EU-doel 2 (as 2) - verbetering milieu op het platteland - zijn dat:

- duurzaam beheer Natura 2000-gebieden;
- behoud/versterking waardevolle cultuurlandschappen;
- herstel watersystemen;
- bosuitbreiding/goed beheer.

Voor EU-doel 3 (as 3) - verbetering leefkwaliteit van het platteland - zijn dat:

- vergroten toegankelijkheid/bevorderen toerisme;
- verbreding agrarische bedrijfsvoering;
- versterken micro-ondernemingen;
- goed niveau en goede bereikbaarheid.

Voor de LEADER-as (as 4) heeft Nederland één nationaal doel gedefinieerd en dat is de bottom-up ontwikkeling van een gebied.

Deze 13 nationale doelen moeten worden bereikt met de diverse maatregelen onder de 4 assen, zoals die in de vorige hoofdstukken al aan de orde zijn gekomen. Het bijzondere is dat de maatregelen niet uitsluitend aan één doel zijn gekoppeld. Meerdere maatregelen kunnen hetzelfde doel nastreven, en één maatregel kan aan meerdere doelen zijn gekoppeld. In sommige gevallen gebeurt dit zelfs as-overstijgend.¹

Agrarische ondernemers zijn in POP2 de belangrijkste begunstigden van een groot deel van de maatregelen. Een vitaal platteland kan niet zonder een vitale en duurzame landbouw. De ontwikkeling van het ondernemerschap staat hierbij centraal. Een ander leidraad in POP2 is duurzame ontwikkeling. Niet alleen maatregelen onder As 2 dragen bij aan een verbetering van natuur, milieu en landschap.

Financiële prioriteiten

De NPS legt geen prioriteit bij bepaalde doelstellingen. Het streven is het beschikbare budget gelijkmatig over de assen te verdelen. Zo krijgen de Assen 1, 2 en 3 ieder 30% van het budget. As 4 krijgt 10%. Tabel 4.1 toont dat het geprogrammeerde ELFPO-budget in de pre-Health Check situatie overeenkomt met deze verdeling. Als het gaat om de daadwerkelijke ELFPO-uitgaven in de periode 2007 tot en met 2009, dan gaat verreweg het grootste deel naar As 2.

¹ Voorbeelden:

- Maatregel 111 (beroepsopleiding en voorlichting) en maatregel 323: 111 uit As 1 streeft de twee nationale doelen 'beter voldoen aan maatschappelijk randvoorwaarden' en 'bevordering innovatie' na.
- Maatregel 323 (instandhouding landelijk erfgoed) uit As 3 streeft naast het nationaal doel 'verbeteren toegankelijkheid/bevorderen toerisme' uit As 3 ook nog een nationaal doel uit As 2 na, namelijk 'behoud/versterking waardevolle cultuurlandschappen' en 'duurzaam beheer Natura 2000-gebieden'.

Tabel 4.1 Verhoudingen geprogrammeerde en uitgegeven bedragen tussen de 4 assen

	Geprogrammeerd ELFPO-budget (2007-2013)		Uitgaven ELFPO-budget (2007 tot en met 2009)	
	x € 1.000	% van totaal	x € 1.000	% van totaal
As 1	145.440	30	17.753	19
As 2	144.710	30	55.505	59
As 3	145.080	30	16.332	17
As 4	48.360	10	4.848	5
Totaal	483.590	100	94.437	100

4.2 Algemene ontwikkelingen in Nederland sinds 2007

4.2.1 Macro-economische situatie

Na grote onrust op de financiële markten in de tweede helft van 2008, tekende zich in september 2008 een ernstige, wereldwijde recessie af, die onder meer gepaard ging met een inkrimping van de internationale handel (Berkhout en Van Bruchem, 2010; De Bont et al., 2008). De economische crisis bereikte ook Nederland waardoor de reële jaar-op-jaar-groei van de economie in de eerste helft van 2009 zeer negatief was, zoals de cijfers in bijlage 2, tabel B2.1 met de gemeenschappelijke impactindicatoren aangeven. Ondanks dat het einde van de recessie in het derde kwartaal van 2009 officieel werd ingeluid, is het herstel nog niet overtuigend. De ontwikkeling van de economie laat volgens het CBS in het eerste kwartaal van 2010 een groei zien van 0,6% en in het tweede kwartaal een groei van 2,2%.

4.2.2 Situatie in de land- en tuinbouw

Voorals als gevolg van lagere opbrengstprijzen staan de financiële resultaten van de land- en tuinbouw onder druk. Meer concurrentie op de exportmarkten waarop Nederland actief is en vraaguitval als gevolg van de economische crisis veroorzaakten de terugloop van de prijzen (De Bont et al., 2008). De financiële positie van de Nederlandse land- en tuinbouwbedrijven is hierdoor in 2008 en vooral in 2009 verslechterd. Zo is het resterende inkomen van de (primaire) land- en tuinbouw in 2009 afgenomen tot circa 1,2 miljard euro. Minder dan de helft van het bedrag in 2007 (Berkhout en Van Bruchem, 2010, p. 169).

Het gedaalde inkomen remde de bedrijfsontwikkeling gericht op investeringen in duurzamere productieprocessen, schaalvergroting en bedrijfsmodernisering.

Er zijn steeds meer bedrijven in Nederland die op verschillende duurzaamheidsaspecten goed scoren. Veel landbouwsectoren hebben op het gebied van duurzaamheid winst geboekt. Aan de andere kant zijn er bedrijven die zich nog nauwelijks bezig houden met duurzaamheid (Boone en Dolman, 2010). Er zijn dan ook nog veel mogelijkheden om duurzaamheid verder te integreren in de bedrijfsvoering, onder andere door stimuleringsprogramma's, kennis delen en pilotprojecten. De inkomensontwikkeling in de komende jaren (economische duurzaamheid) zal sterk bepalend zijn voor de investeringsmogelijkheden om milieu of dierwelzijn te verbeteren.

De emissies van belastende stoffen naar het milieu zijn de laatste jaren vrij constant mede doordat de overheid geen nieuwe sterk beperkende maatregelen heeft ingevoerd (Boone en Dolman, 2010).

4.2.3 Beleid met betrekking tot landbouw

Het beleid van het ministerie van LNV richtte zich de afgelopen jaren op de drie p's van duurzaamheid: de groene economie (profit), voedsel en consument (people), natuur, landschap, groen en een vitaal platteland (planet). Met verschillende subsidietrajecten en stimuleringsmaatregelen (zoals 'Werken aan de Toekomst', 'Schoon en Zuinig', investeren in duurzame stallen en het concentreren van verspreid liggende glastuinbouwgebieden) wilde het ministerie de land- en tuinbouw verder verduurzamen (Regiebureau Pop, 2010). Daarnaast wil de beleidsnota 'Voedsel en Consument' een duurzame keuze voor voedsel stimuleren. In het natuur- en landschapsbeleid is veel aandacht voor de Agenda Landschap en de 162 Natura 2000-gebieden.

4.3 Ontwikkelingen per As

As 1: verbetering concurrentievermogen land- en bosbouwsector

Volgens de NPS 2007-2013 beoogt Nederland met de maatregelen onder As 1 de volgende strategische doelen te realiseren:

- het versterken van het ondernemerschap en het innovatieve vermogen van het agrocluster;
- het verbeteren van de fysieke omstandigheden waarin het agrarisch bedrijfsleven moet opereren;

- het bevorderen dat de sector beter voldoet aan de maatschappelijke randvoorwaarden op het gebied van milieu, waterbeheer, voedselkwaliteit, diergezondheid en dierenwelzijn

De ontwikkeling van het concurrentievermogen van de agrarische sector is de laatste jaren beïnvloed door de kredietcrisis en voordien door de wereldwijd stijgende grondstofprijzen (tot medio 2008). Door de kredietcrisis kwamen er veel druk op de prijzen van een aantal belangrijke agrarische producten. In de loop van 2008 werd onder invloed van een grotere productie en afnemende exporten een prijsdaling ingezet. In combinatie met een toename van de kosten leidde dit tot een forse terugval van het gezamenlijk inkomen van de agrarische ondernemers. Hierdoor ontstond in veel sectoren een grote druk op de beschikbare eigen financieringsmiddelen van bedrijven. Bovendien hebben banken de voorwaarden voor kredietverlening aangescherpt. Deze ontwikkelingen hebben geleid tot een sterke afname van de investeringen op agrarische bedrijven in de afgelopen jaren (Berkhout en Van Bruchem, 2010).

Deze terugloop betreft ook een aantal beoogde investeringen die door maatregelen onder As 1 worden ondersteund. Dit heeft effect op de mate waarin de gestelde doelen voor een aantal maatregelen tot en met 2009 zijn gerealiseerd.

Nu het einde van de crisis nadert en de inkomenspositie van bedrijven in een aantal sectoren (melkveehouderij, glastuinbouw) weer lijkt te herstellen kunnen eerder geplande investeringen op tenminste een deel van de bedrijven alsnog op vrij korte termijn worden uitgevoerd. Dit geldt overigens niet voor alle bedrijven. De liquiditeitspositie van een deel van de bedrijven is dusdanig verzwakt in de afgelopen jaren dat een langere periode van herstel nodig is.

De verslechterde economische situatie blijkt ook uit de ontwikkeling van de baseline-indicatoren (tabel 2.1). De toegevoegde waarde van de primaire sector lag in 2009 8% lager dan de toegevoegde waarde gerealiseerd in 2002. De werkgelegenheid en de arbeidsproductiviteit zijn in de primaire sector en de voedingsindustrie afgenomen. In de bosbouw is deze juist wel toegenomen.

As 2: verbetering van het milieu

Volgens de NPS 2007-2013 streeft Nederland met de maatregelen onder As 2 de volgende strategische doelen na:

- duurzaam beheer van Natura 2000-gebieden en versterking van de biodiversiteit;
- behoud en versterking van waardevolle cultuurlandschappen (vooral Nationale Landschappen);

- herstel van watersystemen (duurzaam peilbeheer, verbeteren kwaliteit van grond- en oppervlaktewater, tegengaan van verdroging)

Biodiversiteit

Het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) constateert in de Natuurbalans 2009 dat de kwaliteit van natuur en landschap in het agrarisch gebied afneemt. Een belangrijke indicator die deze ontwikkeling bevestigt, is het dalende aantal weidevogels. Dit is ook te zien in tabel 2.1 met de baseline-indicatoren. De populatie van boerenlandvogels en broedvogels nam sinds 2000 af. Het niveau blijft de laatste jaren wel stabiel. Naast het aantal weidevogel daalt volgens het PBL het gemiddelde aantal soorten vogels, planten en dagvlinders in het agrarisch gebied. De achteruitgang van de biodiversiteit in het agrarisch gebied staat in contrast met de ontwikkeling in de natuurgebieden waar de biodiversiteit wel stijgt.

De output van de onder As 2 gesteunde maatregelen ter bevordering van natuur en milieu op het platteland ligt qua aantallen gesteunde bedrijven en oppervlakte weliswaar goed op koers, maar de dalende biodiversiteit in het agrarisch gebied getuigt van een lage ecologische effectiviteit van het agrarisch natuurbeheer. Met andere woorden, ondanks een goede output van de As 2-maatregelen wordt de doelstelling van de versterking van de biodiversiteit niet gehaald. Het PBL acht een verzwaring van de beheerpakketten, een verbeterde continuïteit van agrarisch natuurbeheer en hogere vergoedingen voor de boeren noodzakelijk om de biodiversiteit in het agrarisch gebied een positief impuls te geven (Planbureau voor de Leefomgeving, 2009). Met de op stapel staande bezuinigingen voor het landelijke gebied is het echter nog maar afwachten hoe het agrarisch natuurbeheer zich gaat ontwikkelen. Boeren hebben immers zekerheid nodig als zij kiezen voor een bepaalde bedrijfsstrategie.

Natura 2000

In de eerste helft van 2010 zijn een groot deel van de beheerplannen voor de 162 Natura 2000-gebieden in Nederland ingevuld. Het grootste knelpunt in de beheerplannen is de aanpak van het stikstofoverschot. De ammoniakemissie vanuit de landbouw draagt hier het grootste deel aan bij. De Programmatische Aanpak Stikstof (PAS), die het voormalige ministerie van LNV heeft ingesteld, moet het oplossingen van het stikstofprobleem ondersteunen. Een belangrijke maatregel binnen POP2 die bijdraagt aan de verlaging van de stikstofemissie is de financieringsondersteuning van luchtwassers op intensieve veehouderij-bedrijven.

Waterkwaliteit

De waterkwaliteit is sterk verbeterd door verschillende Nederlandse maatregelen. Ook buitenlandse maatregelen hebben een bijdrage geleverd aan een verdere verbetering van de waterkwaliteit van het binnenkomende water. De doelstellingen van de Kader Richtlijn Water (KRW) zijn echter nog niet binnen handbereik. Het PBL concludeert in haar Natuurbalans (2009) dat het maatregelenpakket van de huidige KRW nog onvoldoende bijdraagt aan de kwaliteitsverbetering van de Natura-2000 gebieden.

As 3: verbetering van de leefkwaliteit en diversificatie

Volgens de NPS 2007-2013 streeft Nederland met de maatregelen onder As 3 de volgende doelen na:

- verbreding van de activiteiten op agrarische bedrijven;
- versterking van micro-ondernemingen op het platteland;
- vergroten van de toegankelijkheid van het platteland en het bevorderen van plattelandstoerisme.

De Taskforce Multifunctionele Landbouw, die in 2007 is opgericht binnen met Ministerie van LNV, heeft de doelstelling om de verbrede landbouw in Nederland te stimuleren en de omzet uit verbrede activiteiten in de periode 2007-2011 te verdubbelen.

Volgens recente monitoringresultaten (Roest et al., 2010) is de omzet van multifunctionele activiteiten op Nederlandse landbouwbedrijven tussen 2007 en 2009 met meer dan een kwart gestegen. Negenduizend multifunctionele bedrijven, dat is 12% van alle land- en tuinbouwbedrijven, bereikten in 2009 een omzet van ruim 400 miljoen euro. Een belangrijke conclusie is dat het aantal bedrijven met multifunctionele activiteiten sinds 2007 niet is gegroeid, maar wel stabiel is gebleven. De omzet per bedrijf is daarentegen gestegen. Er wordt dus meer omzet behaald met hetzelfde aantal bedrijven als in 2007. Op meerdere bedrijven is een professionaliseringsslag rond de multifunctionele activiteit(en) gemaakt.

As 4: de uitvoering van de LEADER-aanpak

Volgens de NPS 2007-2013 streeft Nederland met de LEADER-aanpak het volgende doel na:

- verbetering van het bestuur en de mobilisatie van het reeds in de plattelandsgebieden aanwezige ontwikkelingspotentieel.

LEADER is een onderdeel van het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling (ELFPO) en is één van de Communautaire Initiatieven (CI) van de Europese Commissie. Met de 'LEADER-aanpak' wordt de toepassing van kwalitatief hoogwaardige strategieën voor duurzame ontwikkeling aangemoedigd waarmee sociaaleconomische impulsen op gebiedsniveau worden gegeven door middel van financiering van lokale initiatieven. Daarnaast worden partnerschappen en netwerken voor de uitwisseling van ervaringen gestimuleerd. Het LEADER-programma kent een experimenteel karakter. LEADER wordt ook wel de kraamkamer voor het nieuwe plattelandsbeleid genoemd.

4.4 Synthese

De context van POP2 is in hoofdlijnen niet veranderd ten opzichte van het jaar van opstelling. De keuzes die Nederland per As heeft gemaakt voor invulling van de EU-prioriteiten (zie Regiebureau POP, Samenvatting van programmadocument POP 2007-2013, blz. 14) zijn alle nog relevant. Ook in de Midterm-evaluatie wordt geconcludeerd dat er geen aanleiding is de SWOT-analyse uit het programmadocument aan te passen (Ecorys, 2010)

De economische recessie heeft duidelijke gevolgen voor het landelijk gebied omdat elementen zoals (investeren in) duurzame landbouw, diversificatie van economische dragers en de ontwikkeling van toerisme en recreatie relatief sterk afhankelijk zijn van marktontwikkelingen. Er is sprake van een sterke gevoeligheid voor de conjunctuur. De recent opgetreden conjuncturomslag heeft een directe impact gehad op de koopkracht en zorgt voor een zekere mate van onzekerheid in de markt. Hierdoor is het mogelijk dat de geformuleerde doelen niet of minder snel worden bereikt. De relevantie van de acties op het gebied van leefbaarheid worden niet door de recessie beïnvloed. Ze lopen echter wel het risico, in het licht van bezuinigingen bij overheden, om lager op het prioriteitenlijstjes te belanden (Ecorys, 2010).

5 Effectiviteit

De effectiviteit of doeltreffendheid van het programma is gemeten op basis van een vergelijking tussen de streefwaarde en de daadwerkelijke gerealiseerde waarde. Dit wordt gedaan op As-niveau en per maatregel. Er wordt bovendien een koppeling gemaakt tussen de gerealiseerde output en het gedeclareerde budget (zonder committeringen). Op deze manier kunnen we een inschatting maken van de gerealiseerde output in verhouding met het gespendeerde budget. In de beoordeling van de output worden bij een aantal maatregelen enkele doorlopende acties uit POP1 meegenomen.

Na de eerste drie jaar van de totale POP2-periode (in dit geval negen jaar, tot en met 2015) zou circa 30% van de gestelde streefwaarde moeten zijn bereikt. Bij een bandbreedte tussen de 30 en 50% is op basis van deze looptijd aannemelijk dat de effectiviteit van de maatregel op koers ligt. Voor de effectiviteit wordt in navolging van de Midterm-evaluatie (Ecorys, 2010) de volgende klasse-indeling gehanteerd:

- a. <30% van de streefwaarde bereikt: de output loopt achter;
- b. 30-50% van de streefwaarde bereikt: de output ligt op koers;
- c. >50% van de streefwaarde bereikt: de output loopt voor.

5.1 Effectiviteit As 1

In figuur 5.1 is de output van As 1 weergegeven als percentage van de te realiseren streefwaarden. Binnen As 1 hebben een aantal maatregelen een output die boven de streefwaarde ligt. Maatregelen 111, 121 en 132 hebben de beoogde streefwaarde voor 2013 reeds behaald ten aanzien van het aantal deelnemers en het aantal opleidingsdagen. Het investeringsvolume onder maatregel 121 is nog niet hoog. Dit komt mede omdat ondernemers hier eveneens meefinancieren. Gezien de lage inkomens in de landbouw is er een druk geweest op investeringen. Maatregel 114, 124 en 125 laten een beeld zien dat achter loopt op het schema voor de output. Opvallend is dat bij alle maatregelen procentueel gezien het daadwerkelijk gedeclareerde bedrag aanzienlijk lager is dan de gerealiseerde output. Er is dus veel gerealiseerd met het gedeclareerde budget.

5.2 Effectiviteit As 2

As 2 wordt gekenmerkt door veel doorlopende acties uit POP1. Waardoor de output van de meeste maatregelen al boven de verwachte output van 30-50% ligt. Twee maatregelen (212 en 214) hebben ook al een aanzienlijk gedeclareerd bedrag dat in lijn is met de verwachting van 30 tot 50%. De twee andere maatregelen op deze As (216 en 221) liggen achter. Het verschil in investeringsvolume en de financiële voortgang bij maatregel 216 kan verklaard worden doordat het overheidsbudget slechts een beperkt onderdeel is van de totale investering. Dit betekent dat een ondernemer bijvoorbeeld zelf investeert, waardoor het totale investeringsvolume sneller stijgt dan de uitputting van het budget.

5.3 Effectiviteit As 3

De maatregelen onder As 3 laten een divers beeld zien. Er is bij deze As geen sprake van doorlopende activiteiten waardoor alle gesteunde acties in de periode 2007-2009 hebben plaatsgevonden. Het aantal gesteunde acties van maatregel 313 en maatregel 323 zijn in lijn met de verwachting. Andere maatregelen blijven voorlopig sterk achter bij de verwachte output. Dit is ook van toepassing op de investeringsvolumes. De financiële voortgang, gebaseerd op gedeclareerde budgetten, blijft voor alle maatregelen achter.

5.4 Effectiviteit As 4

Enkele maatregelen onder As 4 kennen een hoge output. Vooral maatregel 411, 412 en 413 liggen op schema of hebben de streefwaarde al gerealiseerd (het aantal inwoners in de werkgebieden). Anderzijds blijft het aantal gesteunde begunstigen achter bij de verwachting. Het gedeclareerde bedrag blijft eveneens achter ten opzichte van de verwachting. De overige maatregelen worden gekenmerkt door een lage output qua aantal gesteunde projecten of acties. Met name het aantal gesteunde acties van maatregel 431 (beheer van plaatselijke groep, verwerving van vakkundigheid en dynamisering van het gebied) blijft achter, terwijl 14% van het beschikbare budget is gedeclareerd. De omvang van de acties kan hierbij een rol spelen.

5.5 Synthese

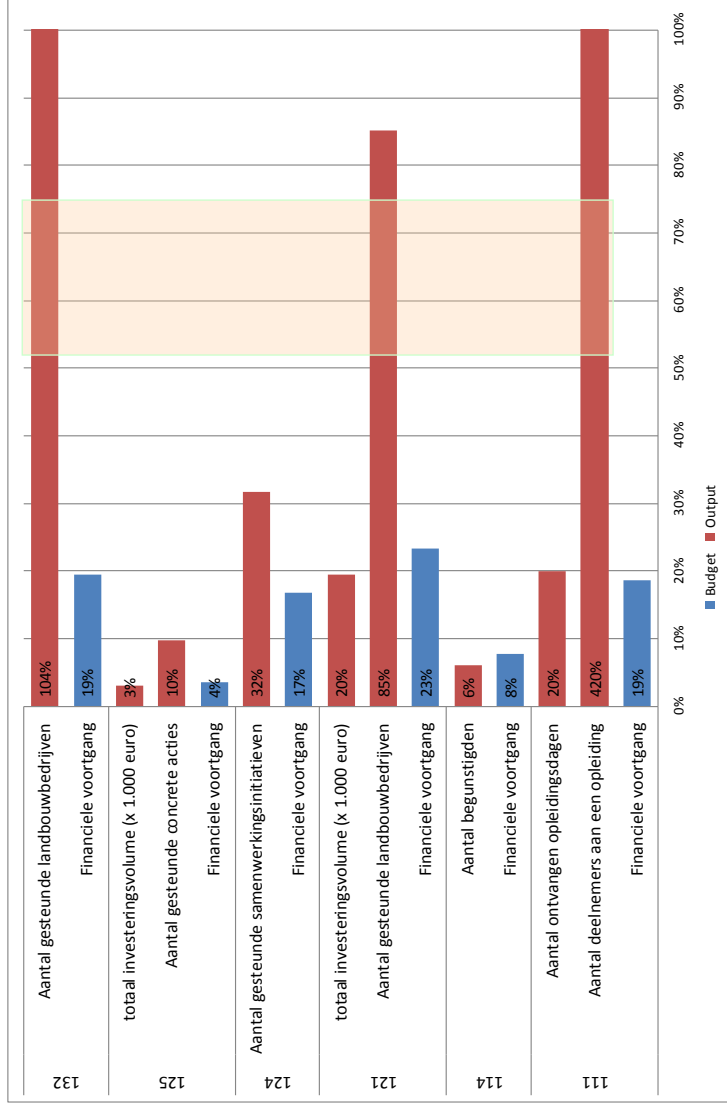
De doeltreffendheid van het POP2-programma is vooralsnog moeilijk vast te stellen.¹ Dit komt onder meer omdat POP2 pas officieel goedgekeurd is in juli 2007. Het huidige gedeclareerde bedrag ligt achter dan wat er verwacht kon worden. Toch liggen meerdere maatregelen op schema en zijn er al een aantal streefwaarden gehaald. Vooral As 1 en As 2 doen op basis van de huidige output in combinatie met het gedeclareerde budget goed. As 2 is ten opzichte van de andere assen een voorloper. Zowel qua financiële uitputting als het aantal gesteunde acties en bedrijven. De output in deze As wordt vooral gestimuleerd door een groot aantal doorlopende acties uit POP1.

Bij de Assen 3 en 4 is het beeld wisselend. Slechts enkele maatregelen binnen As 3 (313 en 323) hebben een hoge output terwijl bij alle maatregelen het al gedeclareerde budget nog ver onder de verwachting ligt. De huidige output geeft echter geen volledig beeld want er is in de periode 2007-2009 ook veel gecommiteerd. Hierbij is dus subsidie vastgelegd maar het project hoeft nog niet te zijn afgerond.

¹ Voor een nadere onderbouwing van de doeltreffendheid van POP-maatregelen wordt verwezen naar het uiteindelijke rapport van de Midterm-evaluatie van Ecorys. Informatie uit interviews met stakeholders en informatie rond achterliggende processen kunnen het beeld verder concretiseren en onderbouwen.

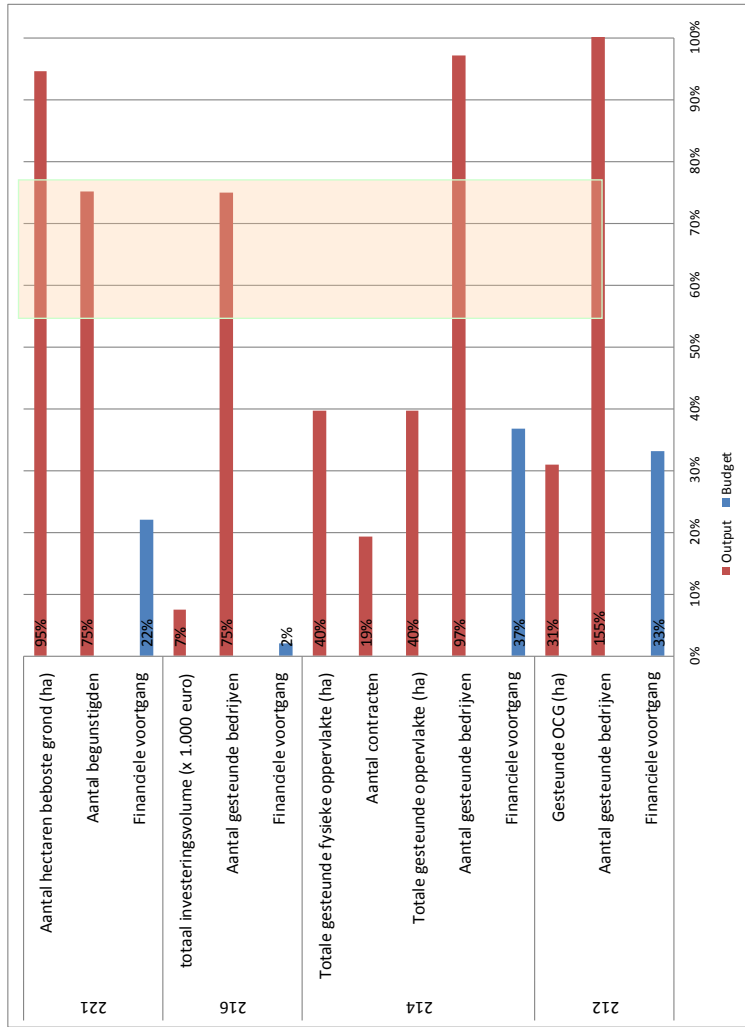
Figuur 5.1

Effectiviteit As 1

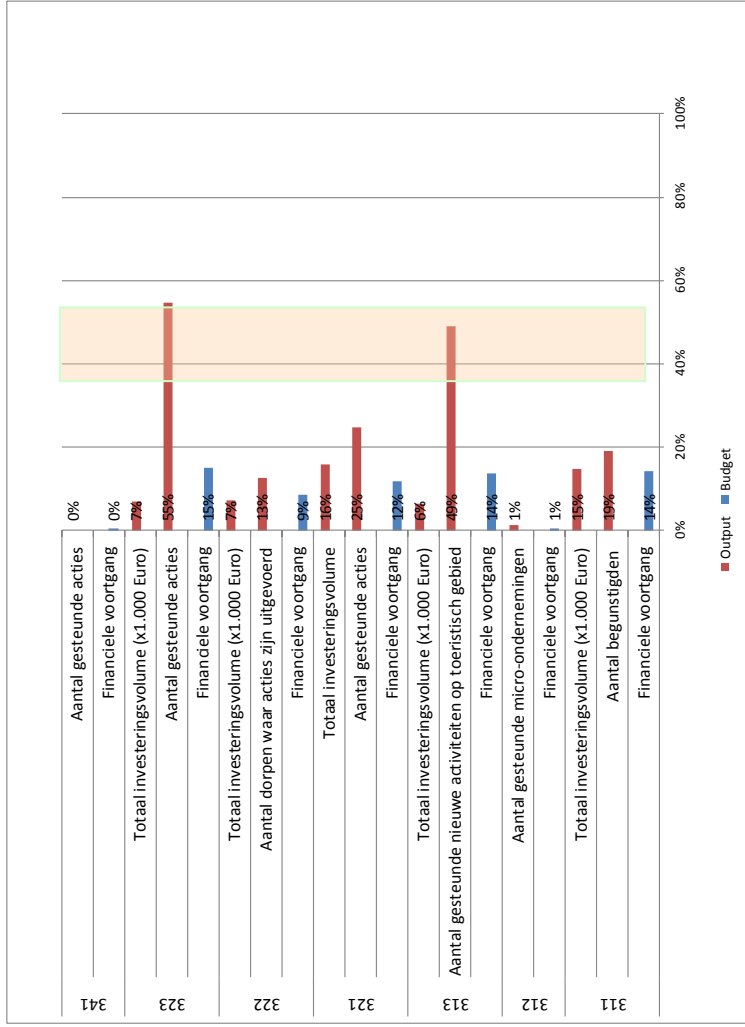

Figuur 5.2

Effectiviteit As 2

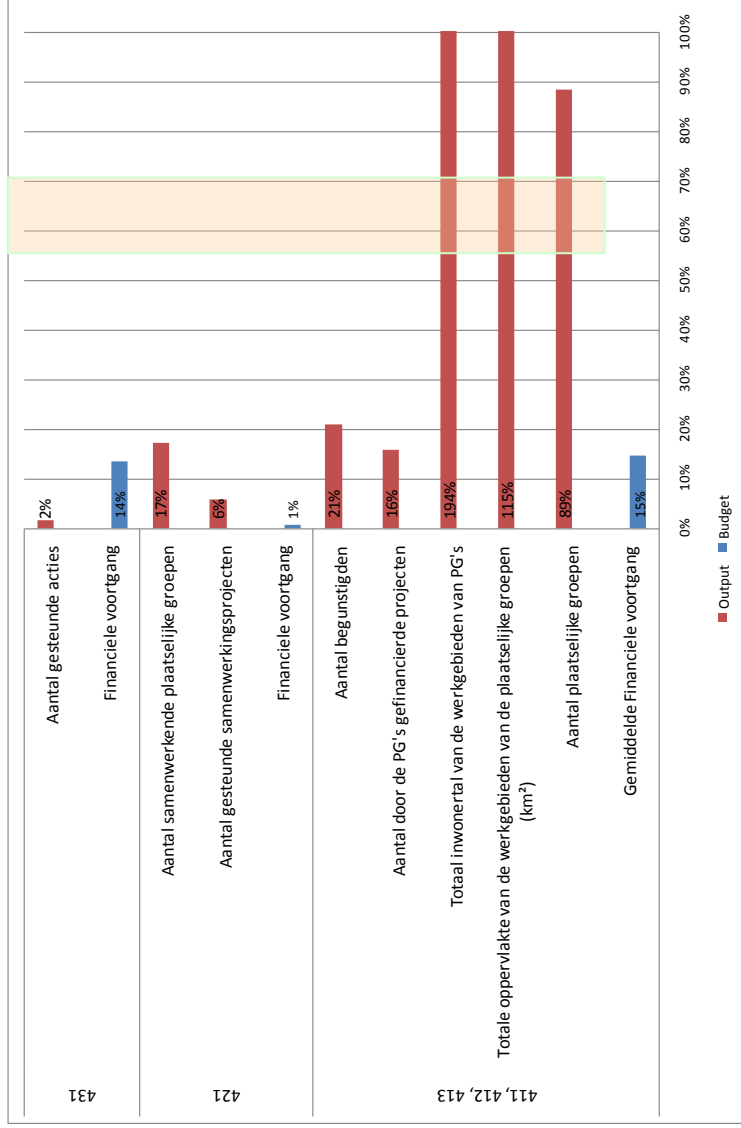

Figuur 5.3 Effectiviteit As 3

Figuur 5.4

Effectiviteit As 4

6 Programmamanagement

Het Regiebureau POP is de spil bij de implementatie en uitvoering van POP2. Zo ondersteunt het Regiebureau als Managing Authority het Rijk en de provincies met de uitvoerende taken. Deze en andere verantwoordelijkheden worden beschreven in paragraaf 6.1. Om te voorkomen dat POP2 en ander EU-beleid in elkaars vaarwater komen, moet POP2 duidelijk van andere EU-beleid worden afgegrensd. Deze zogenaamde demarcatie komt in paragraaf 6.2 aan de orde. Paragraaf 6.3 gaat in op het Nationaal Plattelandsnetwerk.

6.1 Verantwoordelijkheden Regiebureau POP

6.1.1 Secretariaat Comité van Toezicht

Naast het ondersteunen van Rijk en provincies bij hun uitvoeringstaken voert het Regiebureau het secretariaat van het Comité van Toezicht (CvT) POP Nederland, met de beheersautoriteit als voorzitter. De beheersautoriteit was tot oktober 2010 de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV), nu is dat de staatssecretaris van het ministerie van Economie, Landbouw en Innovatie (EL&I). Daarnaast heeft de CvT de volgende leden:

- vier gedeputeerden namens de landsdelen;
- een vertegenwoordiger van het ministerie van EL&I;
- een vertegenwoordiger van het ministerie van VROM;
- het ministerie van Verkeer en Waterstaat (agendalid, gerechtigd de vergaderingen bij te wonen);
- vertegenwoordiger van de Europese Commissie, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, de Unie van Waterschappen, de Land- en Tuinbouworganisatie Nederland, Natuurmonumenten en de sociaal-economische partners.

Het Comité van Toezicht vergadert twee keer per jaar. Het Regiebureau POP bereidt de vergaderingen voor en brengt voorstellen voor aanpassingen van het programma op basis van de ervaren problemen en gesignaleerde knelpunten in.

In het kader van de modulatie (augustus 2008) waardoor POP Nederland in 2009 over een extra bedrag van 1,6 miljoen euro kan beschikken heeft het CvT ingestemd met het voorstel om de helft van dit bedrag toe te voegen aan maatregel 121 en de andere helft aan maatregel 214 (agromilieubetalingen) (POP Regiebureau, 2009).

6.1.2 Communicatie, contacten en helpdeskfunctie

Het Regiebureau communiceert met de Europese Commissie over de voortgang van het programma, en dient voorstellen in voor aanpassingen aan POP2 (notificaties en wijzigingen). Het Regiebureau POP informeert twee keer per jaar bij de provincies naar de voortgang, zowel financieel als qua output. Naar aanleiding van opgemerkte knelpunten vinden aanpassingen en bijsturing plaats. Het Regiebureau fungeert op nationaal niveau ook als helpdesk en faciliteert in het kader van de programmabegeleiding een aantal overlegstructuren: het Twaalf Provinciën Overleg (TPO), het Begeleidingsteam POP (B-team) met vertegenwoordigers van (beleids)directies van het ministerie van EL&I, provincies, betaalorgaan en delegated body Dienst Regelingen, en het POP-coördinatieoverleg van EL&I.

Contacten met Brussel

In 2007 heeft het Regiebureau POP deelgenomen aan een meeting over de EU-voorschriften voor de monitoring in de POP2 periode. In 2008 is de zogenaamde Evaluation Expert Committee opgericht, bestaande uit vertegenwoordigers van de lidstaten. In 2009 is dit comité drie keer bij elkaar geweest. Om de informatie-uitwisseling tussen Nederland en het comité te bevorderen, is er in 2008 een contactgroep opgericht.

Bilaterale contacten met andere lidstaten

Het regiebureau onderhoudt contacten met Vlaanderen over de ervaringen met POP2. In 2008 konden de wensen voor 2009 voor de Europese Helpdesk vanuit Vlaanderen en Nederland niet worden meegenomen omdat in 2008 geen inventariserende bijeenkomst is gehouden. Deze bijeenkomst vond pas in 2009 plaats in Dordrecht. In 2009 kwam ook een focusgroep bij de Vlaamse collega's in Antwerpen bij elkaar. Naast met Vlaanderen onderhoudt Nederland sinds 2009 ook bilaterale contacten met Roemenië.

6.1.3 Activiteiten rond monitoring en evaluatie

Evaluatie tijdens de uitvoering biedt sturingsmogelijkheden voor de beheersautoriteit en het Comité van Toezicht. De basis hiervoor vormt het Gemeenschappelijke Toezicht- en Evaluatiekader. Het Regiebureau POP vervult een sturende rol in het vormgeven en implementeren van het monitoringssysteem. Ook de Midterm-evaluatie en het Strategisch verslag worden onder auspiciën van het Regiebureau uitgevoerd.

Het doel van een evaluatie is het verbeteren van de kwaliteit, de doelmatigheid en de doeltreffendheid van het programma. Het Regiebureau heeft aan het begin de programmaperiode en planning- en controlkalender opgesteld, en ook een draaiboek voor de verschillende rapportages: de jaarverslagen over de uitvoering, de ex-post evaluatie en de Midterm-evaluatie. Daarnaast is in 2009 besloten om drie individuele maatregelen apart te evalueren.

Jaarverslagen over de uitvoering

Op grond van Verordening (EG) 1698/2005 moeten de lidstaten uiterlijk op 30 juni een jaarverslag over het voorafgaande jaar bij de Europese Commissie indienen, waarin de voortgang van het programma wordt beschreven aan de hand van output- en resultaatindicatoren. Jaarlijks stelt het Regiebureau POP dit jaarverslag op en legt het voor aan de CvT, voordat het naar de Commissie wordt verstuurd.

In het kader van de jaarverslagen worden streefwaarden en indicatoren geactualiseerd, dit naar aanleiding van onduidelijkheid bij Rijk en provincies over de definitie en de toepassing van een aantal indicatoren.

Ex-post evaluatie

De Ex-post evaluatie van POP1 is in 2008 uitgevoerd door een consortium van het LEI, Alterra en Erac. De aanbevelingen van de Ex-post evaluatie POP1 voor de POP2 zijn in 2009 voorgenomen. Veel aanbevelingen waren al bekend vanuit de Midterm-evaluatie POP1 en zijn dus al meegenomen bij het opstellen van POP2.

Midterm evaluation

De eerste activiteit in het kader van de Midterm-evaluatie vond plaats in 2008 en betrof de verdere uitwerking van een aantal doelen en indicatoren. Naar mening van de Europese Commissie was dit noodzakelijk om voor de Midterm kwantificeerbare uitspraken te kunnen doen. Het ging vooral om indicatoren op het

gebied van weidevogelbeheer, biodiversiteit en om milieuaspecten van bodem, water en klimaat.

In 2009 is een begeleidingsgroep ingesteld voor de Midterm-evaluatie. Via een Europese aanbestedingsprocedure is het consortium van Ecorys en Witteveen & Bos gekozen als evaluator van de Midterm. Deze wordt in 2010 uitgevoerd.

Evaluaties van individuele maatregelen

Eind 2009 heeft het ministerie van LNV, in samenwerking met het regiebureau POP Nederland, tussentijdse evaluaties van een drietal maatregelen onder As 1 uitgezet, namelijk:

- Ondersteuning van jonge landbouwers (maatregel 121);
- DEMO-regeling (onder maatregel 111);
- Beroepsopleiding en voorlichting (onder maatregel 111).

In deze evaluaties vindt een verdere verdieping plaats van de reikwijdte, effectiviteit en efficiency van de maatregelen. De uitkomsten kunnen een bijdrage leveren in eventuele bijsturing van de uitvoering van POP2 in de jaren 2011 tot en met 2013.

Daarnaast worden in 2010 alternatieve evaluatiemethoden voor plattelandsbeleid onderzocht (Terluin en Roza, 2010). Hierbij worden in totaal 22 evaluatiemethoden onder de loep genomen en aanbevelingen gedaan richting verbetering van het Gemeenschappelijk Toezicht- en Evaluatiekader (GTEK).

6.2 Relatie POP2 met ander EU-beleid

POP 2 overlapt op een aantal gebieden met ander EU-beleid. Er zijn maatregelen getroffen om te voorkomen dat de ondernemers twee keer voor dezelfde activiteit worden beloond. Deze demarcatie verliep in de eerste drie jaar goed.

Gemeenschappelijk Marktordering groente en fruit

Voor telers van groente en fruit kan overlap met steun vanuit de eerste GLB pijler voorkomen. POP2-begunstigden moeten aan de volgende voorwaarden voldoen:

- POP2 alleen openstellen voor individuele landbouwers/ondernemingen die geen lid zijn van een erkende telersvereniging (een minderheid van de telers van ongeveer 20%);

- POP2 alleen openstellen voor individuele ondernemingen die lid zijn van een telersvereniging (de grote meerderheid van de Nederlandse telers) onder voorwaarde dat zij aantonen geen steun te kunnen ontvangen in het kader van de eerste pijler.

Fonds herstructurering suikerindustrie

Lidstaten kunnen een deel van de middelen in het fonds herstructurering suikerindustrie aanwenden voor diversificatiemaatregelen, die identiek kunnen zijn aan maatregelen uit POP2. Nederland ontvangt hiervoor een bedrag van € 11,8 mln. De regeling staat vanaf 1 juli 2009 open voor inschrijving. Bij mogelijk overlap met POP2 wordt dubbele uitbetaling op maatregelniveau voorkomen.

Structuurfondsen

Bij afbakening tussen POP2 en Structuurfondsen wordt gewaarborgd dat dubbele financiering van eenzelfde project uitgesloten is. De betreffende beheersautoriteiten zijn ervoor verantwoordelijk om maatregelen te nemen die dubbelfinanciering uitsluiten. Zij hebben hiervoor een concrete procedure ontwikkeld.

Europees Visserij Fonds (EVF)

Het Europees Visserij Fonds (EVF) en POP2 hebben alleen raakvlakken op het gebied van aquacultuur. Projecten en activiteiten die omschakeling van landbouw naar aquacultuur steunen, vallen niet onder POP2, maar onder het EVF. Voor de sportvisserij stelt Nederland géén gelden vanuit het EVF beschikbaar. Sportvisserij kan wel vanuit het POP2 ondersteund worden, bijvoorbeeld als het gaat om verbredingsactiviteiten.

Er kan overlap ontstaan tussen lokale groepen in het EVF (As 4) en LEADER Groepen in POP2 (As 4). Wanneer een plaatselijke groep onder de LEADER-as geheel of gedeeltelijk samenvalt met een visserijgebied, moet de afbakening tussen beide in het ontwikkelingsplan uitgewerkt worden.

Life+

Volgens de verordening van Life+ kunnen maatregelen die vanuit een ander Europees fonds worden gesteund, niet ook een beroep kunnen doen op Life+. Deze regeling wordt gehandhaafd. Cofinanciering van Life+ is vooral bestemd voor kleinschalige investeringen in Natura 2000-gebieden, zoals bepaalde herstelmaatregelen. Beheermaatregelen voor Natura 2000-gebieden door

boeren en andere grondeigenaren komen vanuit POP2 in aanmerking voor cofinanciering.

6.3 Nationaal Plattelandsnetwerk

Artikel 68 van EG nr. 1698/2005 schrijft voor dat elke lidstaat een nationaal netwerk voor het platteland op moet richten dat de betrokken organisaties en overheidsdiensten bij elkaar brengt. In 2007 is het Plattelandsnetwerk in Nederland opgericht en kon in september van dat jaar met zijn werkzaamheden beginnen. Het Netwerk wordt uitgevoerd door twee bedrijven: ETC Adviesgroep Nederland en Centrum voor Landbouw en Milieu (CLM). De hoofddoelen van het Netwerk zijn:

- communiceren met de praktijk (samenwerking overheden en gebiedsbewoners);
- stimulering nieuwe project in het veld;
- analyse van knelpunten in het veld en terugkoppeling naar het Regiebureau POP.

Activiteiten

Om aan deze doelen te voldoen onderneemt het Netwerk de volgende activiteiten:

1. Het Netwerk organiseert bijeenkomsten, zoals workshops, conferenties en informatiedagen, rond der verschillende plattelandsthema's. In de periode 2007-2009 hebben 16 bijeenkomsten plaatsgevonden. Naar schatting hebben er in de periode 2007-2009 meer dan 1.800 mensen deelgenomen aan dergelijke bijeenkomsten (Ecorys, 2010).
2. Het netwerk organiseert praktijkkringen, waarin deelnemers zich rond een bepaald thema uitwisselen. Er zijn tot op heden zes praktijkkringen in gang gezet, met de onderwerpen 'geld, gebied en organisatie', 'wethouders buitengebied', 'Stad-Land', 'Voorlopers Gebiedsverantwoordelijkheid', 'Duurzaam Voedselbeleid', 'Topdorpen in krimpperspectief' (www.netwerkplatteland.nl).
3. Het Netwerk houdt een database bij met vernieuwende praktijken. Momenteel omvat de database 107 voorbeeldprojecten voor vernieuwende praktijken (www.netwerkplatteland.nl).

4. Het Netwerk fungeert als bemiddelaar voor samenwerking. Naast het organiseren van uitwisselingsbijeenkomsten en praktijkkringen, plaats het Netwerk oproepen voor samenwerking tussen LEADER-groepen op de website, zowel nationaal als internationaal. Naar schatting zijn er meer dan 2.000 mensen betrokken bij samenwerkingsverbanden (Ecorys, 2010).
5. Het Netwerk publiceert en informeert over de verschillende activiteiten en over diverse thema's op het platteland. Hiervoor gebruikt het Netwerk de website (www.netwerkplatteland.nl), folders en brochures, het magazine *Streek* en een digitale nieuwsbrief. Tabel 6.1 geeft een overzicht over het aantal publicaties.

Tabel 6.1 Publicaties Netwerk Platteland	
Medium	2007-2009
Brochures	aantal: 5, oplage: 3.000
Streek	4x per jaar, oplage 2009: 2.500
Digitale nieuwsbrief	abonnees 2009: 1.100
Aantal hits website	2008: 2.280, 2009: 4.000
Overige publicaties	aantal: 4, oplage: 4.000
Bron: Ecorys, 2010.	

Literatuur en websites

Berkhout, P. en C. van Bruchem (red.), *Landbouw Economisch Bericht 2009*. LEI, onderdeel van Wageningen UR, Den Haag, 2010.

Berkhout, P. en C. van Bruchem (red.), *Landbouw Economisch Bericht 2008*. LEI, onderdeel van Wageningen UR, Den Haag, 2009.

Bont, K. de, J. Bolhuis, K. Boone, N. de Groot, J. Luijt, H. van der Meulen, H. van Oostenbrugge en B. Pronk, *Raakt de kredietcrisis de agrosector?* LEI, onderdeel van Wageningen UR, Den Haag, 2008.

Boone, K. en M. Dolman (red.), *Duurzame Landbouw in Beeld 2010*. WOT-rapport 105. WOT Natuur & Milieu, Wageningen, 2010.

Ecorys i.s.m. Aequator Groen & Ruimte en Verwey-Jonker Instituut, *Verbreiding gevraagd; Verkenning potentiële markt vraag verbredingsactiviteiten landbouw*. Ecorys, Rotterdam, 2009.

Ecorys, *Uitkomsten Midterm Evaluatie Plattelands Ontwikkelings Programma 2007 - 2013*. Concept. Ecorys, Rotterdam, november 2010.

NPS, *Nederlandse Plattelands Strategie 2007 - 2013*. Regiebureau POP, Utrecht, 2007.

Planbureau voor de Leefomgeving, *Natuurbalans 2009*. Planbureau voor de Leefomgeving (PBL), september 2009.

Roest, A.E., K. Oltmer, J.H. Jager, G.S. Venema, M.J. Voskuilen, H.B. Schoorlemmer en V.J.C. Hendriks-Goossens. *Kijk op multifunctionele landbouw: omzet en omvang*. LEI, onderdeel van Wageningen UR, Den Haag, 2010.

Regiebureau POP, *Jaarverslag over de uitvoering 2009*. Utrecht, 2010.

Regiebureau POP, *Jaarverslag over de uitvoering 2008*. Utrecht, 2009.

Regiebureau POP, *Jaarverslag over de uitvoering 2007*. Utrecht, 2008.

Regiebureau POP, *Samenvatting Plattelandsontwikkelingsprogramma 2007-2013 voor Nederland (POP2)*. Utrecht, 2008.

Terluin, I.J. en P. Roza, *Evaluation methods for rural development policy*. LEI, onderdeel van Wageningen UR, Den Haag, 2010.

Websites

- www.cbs.nl
- www.rijksoverheid.nl/ministeries/eleni
- www.netwerkplatteland.nl

Bijlage 1

Jaar op jaar voortgang ELFPO (x € 1 mln.)

As 1						As 3						
Maatregel	Uitgaven			cum 2007-09			Uitgaven			cum 2007-09		
	2007	2008	2009	2008	2009	2009	2007	2008	2009	2008	2009	2009
111	1.191	0.868	0.701	0.868	0.701	2.898	311	0.124	2.112	0.124	2.112	2.239
114	0.000	0.179	0.339	0.179	0.339	0.518	312	0.007	0.072	0.007	0.072	0.078
121	1.637	1.947	5.671	1.947	5.671	9.264	313	0.955	5.137	0.955	5.137	6.100
123	NI	NI	NI	NI	NI	NI	321	0.044	1.964	0.044	1.964	2.025
124	0.000	0.169	0.227	0.169	0.227	0.395	322	0.452	0.912	0.452	0.912	1.531
125	0.000	0.152	3.604	0.152	3.604	3.756	323	0.790	3.182	0.790	3.182	4.343
132	0.005	0.455	0.460	0.455	0.460	0.921	341	0.000	0.000	0.000	0.000	0.002
133	NI	NI	NI	NI	NI	NI						
Tot As 1	2.833	3.770	11.002	3.770	11.002	17.752	Tot As 3	2.372	13.379	2.372	13.379	16.318
As 2						As 4						
Maatregel	Uitgaven			cum 2007-09			Uitgaven			cum 2007-09		
	2007	2008	2009	2008	2009	2009	2007	2008	2009	2008	2009	2009
212	0.000	1.388	1.468	1.388	1.468	2.856	411	0.069	4.140	0.069	4.140	4.209
214	16.209	17.145	16.111	17.145	16.111	49.685	412					
216	0.140	0.362	0.253	0.362	0.253	0.755	413					
221	0.743	0.747	0.719	0.747	0.719	2.209	421	0.039	0.033	0.039	0.033	0.071
Tot As 2	17.092	19.642	18.551	19.642	18.551	55.505	Tot As 4	0.108	4.741	0.108	4.741	4.848

Bijlage 2

Gemeenschappelijke impact indicatoren

Het jaar 2006 is de uitgangssituatie en wordt als baseline gebruikt. Bij het opstellen van dit monitoringsrapport kwam naar voren dat een aantal waarden voor 2006 door aanpassingen in externe statistieken zijn veranderd ten opzichte van de laatste actualisatie van de uitgangswaarden, die in 2009 werd doorgevoerd. In tabel B2.1 zijn deze twee verschillende uitgangswaarden aangegeven in de kolommen 2006 a) (update in 2009) en 2006 b) (meest recente cijfers).

Tabel B2.1 Gemeenschappelijke impact indicatoren a)						
Common impact indicator	Baseline-indicator	2006 a)	2006 b)	2009	Doel 2013	
Economische groei (netto toegevoegde waarde)	Economische ontwikkeling primaire sector (bruto tw, mln. euro)	10.550	10.550	8.798	11.881	Duurzame economische groei
	Economische ontwikkeling voedingsmiddelenindustrie tertiaire sectoren (bruto tw, mln. euro)	11.872	12.145	14.899	13.677	(trendmatige raming: groei van 2% per jaar)
	Economische ontwikkeling secundaire en tertiaire sector (bruto tw, mln. euro)	468.381	468.652	500.960	527.778	

a) Geïdentificeerd in 2009, b) meest recente cijfers, c) 2008.
In bijlage 3 staat een uitgebreidere tabel van de baseline-indicatoren per jaar, periode 2002-2009.

Tabel B2.1 Gemeenschappelijke impact indicatoren a) (vervolg)						
Common impact indicator	Baseline-indicator	2006 a)	2006 b)	2009	Doel 2013	
Scheppen van werkgelegenheid (netto toegevoegde fte's)	Werkgelegenheidsontwikkeling primaire sector (in duizenden personen)	259	262	244	Nagestreefde arbeidsparticipatie nationaal 'algemeen': 70%	
	Werkgelegenheidsontwikkeling voedingsmiddelensector (in duizenden personen)	139	139	134		
	Werkgelegenheidsontwikkeling secundaire en tertiaire sector (in duizenden personen)	6.341	8.658	8.875	Bevorderen werkgelegenheid op het platteland	
Arbeidsproductiviteit (verandering in netto toegevoegde per fte's)	Arbeidsproductiviteit landbouw (bruto toegevoegde waarde per 'annual work unit' x € 1.000)	54,2	54,6	47,7	62,7	CPB raamt een groei van 1,5% per jaar voor de gehele economie;
	Arbeidsproductiviteit voedingsmiddelenindustrie (bruto tw per werknemer, x € 1.000)	85,4	87,6	111	100,6	specifiek voor de marktsector
	Arbeidsproductiviteit bosbouw (bruto tw per werknemer, x € 1.000)	x	25,6	29,4	29,4	is dit 2%

a) Geïdentificeerd in 2009, b) meest recente cijfers, c) 2008.

In bijlage 3 staat een uitgebreidere tabel van de baseline-indicatoren per jaar, periode 2002-2009.

Gemeenschappelijke impact indicatoren a) (vervolg)					
Common impact indicator	Baseline-indicator	2006 a)	2006 b)	2009	Doel 2013
Keren achteruitgang biodiversiteit (verandering in trend achteruitgang biodiversiteit gemeten aan de populaties van de weidevogelsoorten)	Populatie van weidevogels (indexcijfer 2000=100) Boerenlandvogels (blv) en Broedvogels (bv)	95,2	Blv 94 Bv 93	Blv 94 c Bv 93 c	Achteruitgang biodiversiteit moet in 2010 tot staan zijn gebracht. Realiseren duurzaam instandhouding in 2020 van alle 1982 van nature voorkomende soorten.
Behoud land- en bosbouwgebieden met hoge natuurwaarde (verandering in land- en bosbouwgebieden met hoge natuurwaarden)	Landbouwgrond met hoge natuurwaarde (% van totale oppervlakte landbouwgrond)	14,1	14,1	x	Handhaven oppervlak landbouwgrond en bos met hoge natuurwaarde op het huidige niveau van 2% totale opp. Landbouwgrond
Verbetering van de waterkwaliteit (verandering bruto-nutriëntenbalans)	Stikstofoverschot (kg/ha)	159	143	115	Verbetering waterkwaliteit. Stikstofgebruiksnormen in 2009 gericht op realiseren 50 mg-norm nitraat in bovenste grondwater en oppervlaktewater. In 2015 fosfaatevenwichtsbestemming.
	Fosfaatoverschot (kg/ha)	20,1	44	22	

a) Geïdentificeerd in 2009, b) meest recente cijfers, c) 2008.

In bijlage 3 staat een uitgebreidere tabel van de baseline-indicatoren per jaar, periode 2002-2009.

Tabel B2.1 Gemeenschappelijke impact indicatoren a) (vervolg)					
Common impact indicator	Baseline-indicator	2006 a)	2006 b)	2009	Doel 2013
Bijdrage bestrijden klimaatverandering (toename productie duurzame energie)	Productie hernieuwbare energie van agrarische oorsprong (ktoe)	2.123	2.405	2.733c	Geen specifieke doelstellingen voor land- en bosbouw
	Productie hernieuwbare energie van bos oorsprong (ktoe)	560	810	897c	

a) Geïdentificeerd in 2009, b) meest recente cijfers, c) 2008.
In bijlage 3 staat een uitgebreidere tabel van de baseline-indicatoren per jaar, periode 2002-2009.

Bijlage 3

Uitgangsindicatoren POP2

CME F nr.	Omschrijving indicator	Eenheid	Uitgangs waarde (NPS)	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Definitie (NUTS 2)	Bron	Locatie
B 9	Economische ontwikkeling primaire sector	bruto toegevoegde waarde, in mln.	10,067 (2002)	9,633	9,978	9,399	9,535	10,550	10,548	9,566	8,798	NACE A,B	Eurostat	GVA: Nama_Nace6_c
B 13	Economische ontwikkeling voedingsmiddelenindustrie tertiaire sectoren	bruto toegevoegde waarde, in mln.	11,086 (2005)	11,131	11,512	11,571	11,909	12,145	13,112	13,656	14,899	NACE DA	Eurostat	GVA: Nama_Nace31_c
B 29*	Economische ontwikkeling secundaire en tertiaire sector	bruto toegevoegde waarde, in mln	384,483 (2002)	405,004	415,53	427,69	446,84	468,65	497,30	519,91	500,96	Totaal - NACE A,B	Eurostat	GVA: Nama_Nace31_c
B 8	Werkgelegenheidsontwikkeling, primaire sector	in duizenden personen	181 (2003)	283	278	271	266	262	259	255	244	NACE A,B	Eurostat	Employees: Nama_Nace6_e
B 12	Werkgelegenheids-	in duizenden	131	153	148	143	140	139	137	135	134	NACE (DA)	Eurostat	Employees:

CWE F nr.	Omschrijving indicator	Eenheid	Uitgangs waarde (NPS)	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Definitie (NUTS 2)	Bron	Locatie
	ontwikkeling voedingsmiddelen- sector	personen	(2003)											Nama_Nace3L_e
B 28*	Werkgelegheids- ontwikkeling secondaire en tertiaire sector	in duizenden personen	6,835 (2003)	8,568	8,518	8,452	8,503	8,658	8,891	9,029	8,875	Totaal - NACE A,B	Eurostat	Employees: Nama_Nace6_e
B 6*	Arbeidsproductiviteit landbouw	bruto toege- voegde waarde per 'annual work unit', in € 1.000	GVA: 8,633 (2005)	45,0	47,7	47,9	53,4	54,6	55,3	51,2	47,7	NACE A,B	Eurostat	GVA: Nama_Nace3L_c / AWU: aact_aj01
B 10*	Productiviteit voedingsmiddelen- industrie	bruto toege- voegde waarde per werknemer, in € 1.000	75,9 (2003)	72,6	77,8	80,8	85,1	87,6	95,8	101,1	111,0	NACE (DA)	Eurostat	GVA: Nama_Nace3L_c / employees: Nama_Nace3L_e
B 14*	Productiviteit bosbouw	bruto toege- voegde waarde per werknemer, in € 1.000	25,2 (2005)	20,0	20,5	25,0	24,2	25,6	25,3	31,1	29,4	NACE 02 (A)	Eurostat	GVA: Nama_Nace60_c / employees: Nama_Nace60_e
B 17*	Populatie van weidevogels (BLV = boeren- vogels,	indexcijfer 2004 populatie weide- vogels,	75 (1990= 1 000)	BLV 91 BV 93 (2000= 1 000)	BLV 88 BV 93	BLV 94 BV 93	BLV 96 BV 94	BLV 94 BV 93	BLV 92 BV 93	BLV 94 BV 93	- -	CBS geeft indexcijfer met ander	CBS	www.statline.cbs.nl/ StatWeb/publication /?DM=SI.NL&PA=71

CME F nr.	Omschrijving indicator	Eenheid	Uitgangswaarde (NPS)	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Definitie (NUTS 2)	Bron	Locatie
	landvogels) (BV = broedvogels)	1990=100	100)									basisjaar		903NED&DI=2,9&D2=27-33&VV=T
B 18*	Landbouwgrond met hoge natuurwaarde	percentage van totale oppervlakte landbouwgrond	2 (2005)				14					Geen update voor 2009	JRC	www.agrienv.jrc.ec.europa.eu/publications/pdfs/HNV_Final_Report.pdf
B20*	Stikstofoverschot (kg/ha)	Gross Nitrogen Balance	226 (2000)	184*b			155	143	128	118	115		Compendium	www.compendiumvooordeleefomgeving.nl/indicatoren/nl0093-Stikstof-en-fosforbalans.html?i=25-60
		Gross Phosphorus Balance	19 (2000)	57*b			45	44	29	23	22		Compendium	www.compendiumvooordeleefomgeving.nl/indicatoren/nl0093-Stikstof-en-fosforbalans.html?i=25-60
B 24*	Productie hernieuwbare energie van agrarische oorsprong	Agrarische oorsprong (ktoe)	Onbekend	2,131	2,152	2,266	2,331	2,405	2,463	2,733			Eurostat	NRG_1071A

CME F nr.	Omschrijving indicator	Eenheid	Uitgangs waarde (NPS)	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Definitie (NUTS 2)	Bron	Locatie
		Bos oorsprong (ktoe)	505 (2003)	766	750	798	786	810	784	897			Eurostat	NRG_1071A

Bijlage 4

Overzicht maatregelen POP2 per as

As 1	
111	Acties op gebied van beroepsopleiding en voorlichting
114	Gebruik adviesdiensten
121	Modernisering van landbouwbedrijven
123	Verhoging toegevoegde waarde van land- en bosbouwproducten
124	Samenwerking bij innovatie
125	Infrastructuur voor de ontwikkeling en aanpassing van de land- en bosbouw
132	Deelname aan voedselkwaliteitsregelingen
133	Activiteiten op het gebied van voorlichting en afzetbevordering
As 2	
212	Betalingen voor natuurlijke handicaps aan landbouwers
214	Agromilieuverbintenissen
216	Niet-productieve investeringen
221	Eerste bebossing landbouwgrond
As 3	
311	Diversificatie naar niet-agrarische activiteiten
312	Oprichting en ontwikkeling van micro-ondernemingen
313	Bevordering van toeristische activiteiten
321	Basisvoorziening voor de economie van de plattelandsbevolking
322	Dorpsvernieuwing en -ontwikkeling
323	Instandhouding en opwaardering van het landelijke erfgoed
341	Verwerving van vakkundigheid, dynamisering en uitvoering
As 4	
411, 412, 413	Invoering LEADER-benadering en plaatselijke groepen
421	Uitvoering van samenwerkingsprojecten
431	Beheer van de plaatselijke groep verwerving van vakkundigheid en de dynamisering van het gebied

Het LEI ontwikkelt voor overheden en bedrijfsleven economische kennis op het gebied van voedsel, landbouw en groene ruimte. Met onafhankelijk onderzoek biedt het zijn afnemers houvast voor maatschappelijk en strategisch verantwoorde beleidskeuzes.

Het LEI is een onderdeel van Wageningen UR (University & Research centre). Daarbinnen vormt het samen met het Departement Maatschappijwetenschappen van Wageningen University en het Wageningen UR Centre for Development Innovation de Social Sciences Group.

Meer informatie: www.lei.wur.nl

